

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Kult svatého Václava v moderních dějinách

Kateřina Bánová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor České dějiny

Bakalářská práce

Kult svatého Václava v moderních dějinách

Kateřina Bánová

Vedoucí práce:

PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Obsah

1	ÚVOD	1
2	VÝVOJ SVATOVÁCLAVSKÉHO KULTU	4
	2.1 Historické období vzniku kultu	4
	2.2 Život knížete Václava	5
	2.3 Translace a kanonizace svatého Václava	7
	2.4 Proměny vnímání svatého Václava	8
	2.5 Ochránce národa	13
3	KULT ZA ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY	15
	3.1 Tomáš Garrigue Masaryk a katolicismus.....	15
	3.2 Řešení církevních poměrů.....	16
	3.3 Den svatého Václava státním svátkem	19
4	SVATOVÁCLAVSKÉ MILÉNIUM 1929	23
	4.1 Přípravy Svatováclavského milénia	23
	4.2 Vyvrcholení svatováclavského milénia.....	25
5	KULT DO PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA	33
	5.1 Katolicismus do Mnichova 1938.....	33
	5.2 Druhá republika (1938-1939)	36
6	KULT ZA PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA	39
	6.1 Budování nacistické podoby kultu	39
	6.2 Vyvrcholení nacistické svatováclavské tradice	40
7	ZÁVĚR	42
8	SEZNAM LITERATURY	45
9	RESUMÉ	51

1 ÚVOD

Práce je zaměřena na projevy a využití kultu svatého knížete Václava jako politického nástroje v době Československé republiky a Protektorátu Čechy a Morava. Pro pochopení kultu je v práci věnován dostatečný prostor, kde jsou přiblíženy historické souvislosti a změny ve vnímání symbolismu sv. Václava do doby vzniku Československé republiky. Hlavní částí práce je rozbor role kultu při budování nového demokratického státu, při oslavách Svatováclavského milénia a zneužití symbolu nacistickou okupační správou.

O zvolení tématu práce rozhodl můj dlouhodobý zájem o změnu vnímání symboliky svatého Václava v průběhu českých dějin a jeho využití jako politického nástroje. Symbol svatého knížete Václava provázel české země a český národ po více než tisíc let, což na podobě kultu a profilu sv. Václava zanechalo nesmazatelné stopy.

Práce obsahuje pět základních kapitol, členěné do podkapitol. První kapitola popisuje období před vznikem Československé republiky. Je zde uveden historický vývoj na českém území před vládou knížete Václava, který byl silně ovlivněn vztahy s Velkomoravskou říší na východě a Východofranskou říší na západě. Obsahuje legendisty bohatě zpracovaný život knížete. Vražda Václava bratrem Boleslavem, který nakonec sám využil vytvoření jeho kultu jako politický nástroj pro budování státu. Druhá část kapitoly popisuje změny charakteristiky osoby světce, kultu a jeho ochranné funkce. Přes dobu přemyslovských knížat a králů, Karla IV., kdy byl znovu hlavním politickým nástrojem při výkonu královské vlády. Mezikonfesijní boj v době husitství, budování stavovského státu a období vlády Habsburků, kteří mu opětovně vtiskli církevní podobu světce při rekatolizaci. Kapitola končí obdobím národního obrození, kdy se sv. Václav stal ochráncem české identity před germanizací.

Druhá a třetí kapitola porovnává svatováclavskou tradici s tradicí husitskou a českobratrskou, na které Tomáš Garrigue Masaryk založil nový demokratický stát, Československou republiku. Pojednávají o Masarykově velice specifickém přístupu k náboženství a katolické církvi s jejím politickým vlivem v habsburské monarchii. Prostor byl dán církevním poměrům a jejich řešení po vzniku Československé republiky, prohlášení dne 28. září za státní svátek. Pojednávají o přípravách oslav na výročí 1000 let od smrti svatého Václava ve stínu vládních problémů. Je zde popsán průběh oslav už od května 1929 spolu s otevřením dobudované katedrály sv. Víta, kulturními a politickými akcemi. Také je zde zmíněno zmírnění Masarykovy ideologické kritiky sv. Václava.

Ve čtvrté kapitole je věnován prostor hospodářské krizi, katolickému kongresu v Praze a Benešově církevní politice. Kapitola popisuje vznik Československé republiky, kde vzrostl vliv katolických fašistů, kteří započali nadcházející ideologickou přeměnu národního patrona pod vlivem nacistického Německa. Samozřejmě také využívání sv. Václava pro protektorátní politiku a propagandu, která měla donutit český národ k podvolení se Říši před konečným řešením české otázky.

V práci byla využita literatura domácích i zahraničních autorů. Pro pochopení vývoje kultu od dob jeho vzniku po moderní dějiny představovala monografie *Maiores Gloria, Svatý kníže Václav* od Pavly Obrazové a Jana Vlka základní zdroj informací. Sborník *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého* pod vedením Petra Kubína poskytl studie, které se zaměřovaly na ohraničené časové úseky v dějinách národa s dějinami kultu světce. Byly zde uvedeny studie o době husitství a baroka, které nejsou tak historiograficky probádané. Sborník *Světcí a jejich kult ve středověku* a dílo od autorů Milan Buben a Otakar A. Kukla, *Svatí spojují národy. Portréty evropských světců*, poskytly pohled na církevní stránku uctívání kultu.

Charakteristiku postoje prezidenta Tomáše G. Masaryka ke katolicismu a církvím dokonale popsala monografie od Marka Šmída, *Masaryk & česká katolická moderna. Budování státu* od Ferdinanda Peroutky dokázalo vykreslit výstižné portréty politických osobností a nesnadnou politickou situaci po vzniku Československé republiky. Bohatým zdrojem informací o Svatováclavském miléniu byla kniha od Petra Placáka, *Svatováclavské milénium. Češi, Němci a Slováci v roce 1929*. Autor zde popisuje politické pozadí, přípravy Svatováclavského milénia a nakonec i samotné oslavy v Praze a reakce tisku na tuto událost. Zdrojem informací o církevní situaci po Svatováclavském miléniu do konce II. světové války byly díly z řady Velkých dějiny zemí Koruny české od Antonína Klimka, Jana Gebharta a Jana Kuklíka.

Materiály z dobového tisku umožnily popis příprav Svatováclavských slavností a jejich samotného průběhu od roku 1928 do konce roku 1929. Jako zdroj informací bylo použito *České slovo*, *Lidové listy*, *Lidové noviny*, *Národní listy* a *Přítomnost*. Pro dobu pozdější byl použit tisk *Venkov*, a *Lidová demokracie*, deník Československé strany lidové.

Internetové stránky posloužily jako zdroj dokumentů, pramenů a informací. Jedním z nejvíce využívaných zdrojů byl projekt internetové databáze knih a textů Open library a Infoportál Kramerius při Národní knihovně periodik České akademie věd. Další internetové zdroje sloužily k získání doplňujících informací.

2 VÝVOJ SVATOVÁCLAVSKÉHO KULTU

2.1 Historické období vzniku kultu

Na počátku 9. století bylo na území Čech přítomné slovanské polyteistické náboženství. Ovšem slovanské pohanské náboženství se nedalo v sousedství křesťanské Velkomoravské a Východofranské říše udržet. Došlo tedy k tomu, že roku 845, dle Fuldských análů, přišlo k východofranskému králi Ludvíku Němci „14 z knížat Čechů s jejich lidmi“¹ žádat o křest. Tento akt však neodvrátil vojenské intervence a oni se vrátili k pohanskému ritu. Knížata z okolí Prahy, které dnešní historiografie nazývá Přemyslovci,² posílila svůj vliv. Kníže Bořivoj I. využil silného mocenského útvaru Velké Moravy a stal se jejím leníkem pro posílení vlastní pozice.³ Roku 883 ho pokřtil panonský arcibiskup Metoděj na Velehradě spolu s jeho ženou Ludmilou.⁴ Tímto krokem a stavbou kostela sv. Klimenta na Levém Hradci začal christianizaci Čech.

V Čechách proběhlo pohanské povstání,⁵ jež Bořivoj s pomocí velkomoravského panovníka Svatopluka ukončil. Po vítězství založil kostel Panny Marie, kde kněží vyučovali slovanskou liturgii a šířili křesťanství ve vyšších vrstvách společnosti. Nižší vrstvy zůstávaly dále u praktikování pohanského ritu. Kníže Bořivoj umřel nejspíše roku 888 a za nedospělé syny převzal moc lenní pán Svatopluk se svolením krále Arnulfa.⁶

¹ „Hludowicus XIII. ex ducibus Boemanorum cum hominibus suis christianam religionem desiderantes suscipit et in octavis theophaniae baptizari iussit.

<http://archive.org/stream/annalesfuldense00einh#page/35/mode/1up>, dne 20. 11. 2012.

² O teoriích uspořádání moci v Čechách, TŘEŠTÍK, D., *Počátky Přemyslovců, Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997, s. 54–72.

³ OBRAZOVÁ, P., VLK, J., *Maior gloria svatý kníže Václav*, Praha-Litomyšl 1994, s. 15.

⁴ Ludmila pocházela z kmene Pšovanů.

https://pf.ujep.cz/~velimskyt/Dejiny_umeni/Dejum07/DEJUM07.html, dne 20. 11. 2012.

⁵ Více viz PROFANTOVÁ, N., *Kněžna Ludmila: vládkyně a světice, zakladatelka rodu*, Praha 1996, s. 37.

⁶ <http://archive.org/stream/annalesfuldense00einh#page/118/mode/2up>, dne 20. 11. 2012.

Vláda Spytihněva I. byla charakteristická orientací na Východofranskou říši a řezenskou latinskou diecézi, protože došlo ke zrušení pouta⁷ s Velkomoravskou říší a jejímu zániku po nájezdech Maďarů. Nástupcem se po jeho smrti roku 905 stal mladší bratr Vratislav I. Tento kníže si asi roku 906 vzal Drahomíru ze Stodol, jenž byla nejspíše pokřtěná.⁸ Z potomků jsou historicky známi Václav a Boleslav. Roku 920 založil na pražském hradišti baziliku sv. Jiří, kde byl o rok později pochován.⁹

2.2 Život knížete Václava

Kníže Václav se dle historiků nejspíše narodil roku 907 nebo 908 v té době ještě nevládnoucímu knížeti Vratislavovi.¹⁰ Dle legend byl vzděláván na Budči a babičkou Ludmilou na vysoké úrovni. V realitě měl nejspíše vzdělání na úrovni běžného kněze.¹¹ V dětství byl důležitý rituál intronizace či postřizín (915),¹² který proběhl v kostele Panny Marie za přítomnosti biskupského notáře řezenského biskupa nebo veronského biskupa Notharia II.¹³ V době smrti svého otce nebyl ještě plnoletý. Kmenové shromáždění rozhodlo o rozdělení regentství mezi Drahomíru a Ludmilu. Vyvrcholením mocenského konfliktu obou žen byla vražda Ludmily na vdovském hradišti Tetín. Byla uškrcena Tunnou a Gommonem, družiníky kněžny Drahomíry.¹⁴

Václav nastoupil na knížecí stolec mezi lety 922–925.¹⁵ Země ještě nebyla plně christianizována s centrální vládou. Drahomířina družina se nerada vzdávala moci, a proto Václav samotnou Drahomíru poslal do exilu. Po uklidnění situace ji povolal zpět. První v hagiografii uváděný čin je translace

⁷ Knížata na říšském sjezdu v Řezně roku 895 se, v čele ostatních kmenových knížat, dohodla s Arnulfem Korutanským na přímé závislosti na jeho říši. TUREK, R., s. 66.

⁸ OBRAZOVÁ, VLK, s. 25.

⁹ Více viz TUREK, R., s. 131.

¹⁰ OBRAZOVÁ, VLK, s. 33.

¹¹ OBRAZOVÁ, VLK, s. 36–37.

¹² O obřadu, TŘEŠTÍK, D., *Počátky Přemyslovců*, s. 197–203. HANKA, Václav, *Petrohradská legenda o sv. Václavu*, Časopis Českého musea 4, 1830, seš. 4., s. 456, pozn. 3.

¹³ O původu biskupa, TŘEŠTÍK, D., *Počátky Přemyslovců*, s. 197–203.

¹⁴ OBRAZOVÁ, VLK, s. 41–45.

¹⁵ Více viz PEKAŘ, Josef, *Postavy a problémy českých dějin*, Praha 1990, s. 30.

Ludmily z Tetína do Prahy roku 925. Tento čin byl politicky důležitý pro posílení christianizace.¹⁶ Tělo Ludmily bylo pochováno do hrobu v bazilice sv. Jiří, a tím vznikl po mnoha zázracích Ludmilin kult, který byl zpočátku udržován jen v prostředí kláštera sv. Jiří.¹⁷

Charakteristika Václavovi politiky je obtížná kvůli legendisty popisovaným ctnostem a činům, které jsou typické u všech hagiografií svatořečených panovníků. Kristián ho představuje jako asketického člověka. Nejspíše měl syna Zbraslava,¹⁸ ale jméno jeho ženy neznáme. Postavení přemyslovského vládce bylo ohrožováno ostatními knížaty. V Kristiánově legendě je zmíněn přímý konflikt s východočeským kouřimským knížetem. Jméno Radslav (Radislav) je známé až z Dalimilovy kroniky z počátku 14. století. Kníže Václav nad ním zvítězil a uvedl ho v závislost.¹⁹

O tažení Jindřicha I. a Arnulfa Bavorského v první polovině roku 929 se dovídáme pouze ze zápisu saského kronikáře Widukinda. Jindřich I. dorazil s vojskem až k Praze a donutil Václava platit poplatek známý jako tribut pacis.²⁰ Daroval knížeti Václavovi rámě sv. Víta, světce saské země a dynastie. Tento ostatek posloužil k fundaci kostela svatého Víta. Dle legendy *Crescente fide christiana* byl chrám údajně dostavěn za Václavova života a vysvěcen řezenským biskupem Tutem (893–930).²¹

Václav byl zavražděn svým mladším bratrem Boleslavem v pondělí po svátku Kosmy a Damiána 28. září roku 929 nebo 935 před hradištním

¹⁶ Translace se odehrála 21. října 925. O translačních zázracích viz *Kristiánova legenda, Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*, Praha 2012, s. 51–59.

¹⁷ OBRAZOVÁ, VLK, s. 46–55.

¹⁸ SLÁMA, Jiří, *Kníže svatý Václav*, In: KUBÍN, Petr. *Svatý Václav: na památku 1100. výročí narození knížete Václava svatého*, Praha 2010, s. 41.

¹⁹ OBRAZOVÁ, VLK, s. 61–64. VELÍMSKÝ, Tomáš. *Rituál usmíření a nejstarší svatováclavské legendy*, in: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, Brno 2008, s. 37.

²⁰ *Rerum gestarum saxoniarum*, s. 43. „Post haec Pragam adiit cum omni exercitu, Boemiorum urbem, regemque eis in deditionem accepit.“

<http://www.archive.org/stream/rerumgestarumsax00widuuoft#page/42/mode/2up>, dne 8. 12. 2012.

²¹ Více viz TŘEŠTÍK, D., *Počátky Přemyslovců.*, s. 255–260. OBRAZOVÁ, VLK, s. 64–73.

kostelem sv. Kosmy a Damiána²² ve Staré Boleslavi. Václav byl dle pramenů legend a Widukindovy kroniky pozván bratrem na oslavu svátku svatých Kosmy a Damiána.²³ Na návštěvě proběhly hry²⁴ a hodokvas, kde dle legendy Kristiána kníže pronesl přípitek ke svatému Michaelovi. Následujícího dne ráno se Václav vydal na jitřní mši a při cestě ke kostelu potkal bratra, který na něj zaútočil se svou družinou. Václav se bránil, ale nakonec se pokoušel dostat do kostela, jenž byl však předem uzamčen. Před dveřmi kostela byl členy družiny probodnut mečem.²⁵ Po vraždě si Boleslav zajistil knížecí stolec. Podle I. staroslověnské legendy došlo k vraždění a pronásledování osob z okruhu knížete. Krátce po vraždě se na jejím místě začaly odehrávat zázraky. Jedním ze zázraků byla prolitá krev, která se ani potřetí nedala smýt ze země a kostelní zdi. Druhým zázrakem bylo zjevení Václava ve snech kněžích, kde jim přikazoval translaci vlastního těla.²⁶

2.3 Translace a kanonizace svatého Václava

Boleslav I. začal po nástupu mocensky sjednocovat Čechy. Jako křesťanský vládce měl povinnost upevňovat křesťanskou víru.²⁷ Křesťanské monoteistické učení vytěsňující božskost z reálného světa bylo pro lid těžko pochopitelné. Proto byli tak důležití svatí, kteří suplovali přítomnost božskosti v lidském světě a dokazovali vyspělost země.²⁸

Světec vznikal translací, podpořenou církevní a světskou autoritou země. V Čechách byl touto světskou iniciativní autoritou sám Boleslav I. Jeho motivací se už zabývali legendisté a prezentovali jeho motivaci odlišně.

²² OBRAZOVÁ, VLK, s. 97.

²³Na konec září připadaly dle pohanského zvyku slavnosti dožínek, což byly oslavy úrody a dočasného nadbytku potravin. Církev se tyto oslavy snažila začlenit do svého systému svátků. CHARVÁT, Petr, *Václav, kníže Čechů* [přednáška], dne 15. 11. 2012.

²⁴ Svátečními hrami byly nejspíše míněny koňské dostihy, které byly pohanským zvykem přetrvávajícím do jeho doby. Tento rituál se prováděl pro získání božího požehnání a známe ho ze znázornění v Novgorodu. CHARVÁT, P., *Václav, kníže Čechů* [přednáška], dne 15. 11. 2012.

²⁵ TŘEŠTÍK, D., *Počátky Přemyslovců*, s. 246, s. 432–433.

²⁶ OBRAZOVÁ, VLK, s. 104–105.

²⁷ TŘEŠTÍK, D., *Translace a kanonizace svatého Václava Boleslavem I.*, s. 342.

²⁸ Tamtéž, s. 326.

I staroslověnská legenda tvrdí, že Boleslav litoval svého činu a translace měla být součástí pokání. Gumpoldova legenda a II. staroslověnská legenda, *Crescente fide christiana* a Kristián se snaží najít kompromis mezi knížecím skutkem a anonymními iniciátory.²⁹

K translaci dle tradice došlo 4. března někdy za Boleslavovy vlády. Je samozřejmé, že přenesení samé bylo dle legendistů provázeno zázraky. Translačními zázraky jsou zjevení ve snech lidí či nad hrobem světce. Dalšími zázraky je zázračné přemístění povozu s tělem přes rozvodněnou řeku a zacelené rány na světcově těle. Laurentius nejspíše z pozdní ústní tradice přidává, že se translace účastnil biskup,³⁰ po jehož modlitbách dokázali pohnout tělem a dokončit tak translaci.³¹

Boleslav I. poslal s poselstvem do Říma žádost o založení pražského biskupství na ostatcích knížete Václava. Žádost byla Janem XII. odsouhlasena, ale kvůli odporu řezenského biskupa Michaela a mohučského arcibiskupa Wilhelma k založení za jeho života nedošlo.³² Ke vzniku pražské diecéze došlo až roku 973.³³ Záhy poté byl Václav kanonizován prvním pražským biskupem Dětmarem nebo jeho nástupcem Vojtěchem.³⁴

2.4 Proměny vnímání svatého Václava

Krátce po kanonizaci se rozvinula svatováclavská hagiografická literatura, která z knížete Václava vytvořila světce žijícího asketickým a příkladným životem. Legendisté mu také přiřkli vlastnosti ideálního vládce. K tzv. legendě X³⁵ a I. staroslověnské legendě³⁶ byly připsány latinské legendy

²⁹ TŘEŠTÍK, D., *Translace a kanonizace svatého Václava Boleslavem I.*, s. 331–338.

³⁰ Laurentius určuje biskupem svatého Vojtěcha. Ten je zde nejspíše jen proto, že byl nejnámější.

³¹ TŘEŠTÍK, D., *Translace*, s. 332–338.

³² TŘEŠTÍK, D., *Von Svatoopluk zu Boleslaw Chrobry: Die Entstehung Mitteleuropas aus der Kraft des Tatsächlichen und aus einer Idee* In: *The Neighbours of Poland in the 10th Century*, ed. P. Urbańczyk, Warszawa, 2000, s. 111–145, zde s. 131n. TŘEŠTÍK, *Translace a kanonizace svatého Václava Boleslavem I.*, s. 342–343.

³³ Se založením aktivně pomáhal řezenský biskup Wolfgang. OBRAZOVÁ, VLK, s. 119–120.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ TŘEŠTÍK, D., *Translace*, s. 331.

Crescente fide christiana, tzv. Gumpoldova legenda dochovaná ve Wolfenbüttelském kodexu objednaným českou kněžnou Emmou.³⁷ Dále vznikla legenda Kristiána se spornou datací vzniku³⁸ spolu s tzv. Laurentiovou (Vavřincovou) legendou z italského kláštera Monte Cassino.³⁹

Roku 1039 dobyl kníže Břetislav I. Hnězdno a odcizil ostatky sv. Vojtěcha. Jako pokání za svatokrádež založil kolegiální kapitolu sv. Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi, která se starala o místo mučednické smrti světce.⁴⁰ Dále se však role svatého Václava změnila. Ze světce-přímlyvce se stal ochráncem přemyslovského rodu. Po korunovaci knížete Vratislava II. na prvního českého krále (1085) byly raženy mince, na kterých je světec zobrazen jako bojovník s kopím, korunou a žezlem.⁴¹

Na přelomu 11. a 12. století nastupuje představa, že vládnoucí Přemyslovec je zástupcem svatého knížete, neumírajícího pána „všech Čechů“. ⁴² Jeho ochranná funkce se projevila při vítězství Soběslava I. a „čeledi svatého Václava“ v bitvě u Chlumce (1126), proti králi Lotharovi III.⁴³ Na pečetních typářích Vladislava I. se změnil překlad opisu z: Mír svatého Václava v rukou knížete Vladislava na opis: Mír krále Vladislava v rukou svatého Václava.⁴⁴ Mír přechází do rukou sv. Václava, který zde supluje abstraktní pojem státu přesahující dočasnýho panovníka.

Získáním dědičného královského titulu Přemyslem Otakarem I. se zvýšila panovníkova mezinárodní prestiž, ale neměnila se jeho zodpovědnost

³⁶ OBRAZOVÁ, VLK, s. 122.

³⁷ Tamtéž, s. 123.

³⁸ Více TŘEŠTÍK, D., *Počátky Přemyslovců*, s. 118–122.

³⁹ V klášteře pobýval pražský biskup Vojtěch s pražským proboštem Vilikem. OBRAZOVÁ, VLK, s. 124.

⁴⁰ OBRAZOVÁ, VLK, s. 126–128.

⁴¹ Více viz OBRAZOVÁ, VLK, s. 128–130.

⁴² ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských (1198-1253), Proměna státu a společnosti*, Praha 2002, s. 38–39.

⁴³ OBRAZOVÁ, VLK, s. 130–132.

⁴⁴ Tamtéž, s. 133.

ke sv. Václavu.⁴⁵ Signum sv. Václava bylo použito u typáře zemského soudu z poloviny 13. století.⁴⁶ Sv. Václavu byla tedy přirknuta ochrana o vnitřní bezpečnost země. O jeho ochranné moci svědčí i líčení vítězné bitvy u Kressenbrunu (1260), kde se Přemysl Otakar II. střetl s větším vojskem uherského krále Bély IV. Současníci si nedokázali překvapivě vítězství vysvětlit jinak, než zázračnou pomocí zemských světců.⁴⁷ Václav II. při své korunovaci (1297) pasoval vybrané šlechtice na Rytíře svatováclavské světcovým mečem.⁴⁸ Poslední přemyslovský král Václav III. přísahal (1305) na světcovu lebku, že bude zachovávat poslední vůli svého otce Václava II.⁴⁹

Po vymření Přemyslovců po meči na počátku 14. století (4. 8. 1306) přešla svatováclavská idea do nové fáze, kde se stala, za vlády Karla IV., státotvorným prvkem. Za vlády samotného Karla IV. došlo k vyvrcholení světcova kultu. Vytvořil pouta mezi úctou svatého Václava, státu a římskou církví.⁵⁰ Střediskem kultu se stala kaple s hrobem v chrámu sv. Víta.⁵¹ Katedrála měla sloužit jako metropolitní chrám pro nově vzniklé pražské arcibiskupství.⁵² V Korunní komoře chrámu měla na světcově lebce spočívat Svatováclavská koruna, která byla součástí nově pořízených korunovačních klenotů. Panovník vložil korunu pod ochranu světce a tím ji propojil se státní ideou. Stanovil povinný poplatek 200 hřiven stříbra za vypůjčení na korunovaci a výjimečné příležitosti.⁵³ Od papeže získal bulu, kde je zapovězeno korunu

⁴⁵ ŽEMLIČKA, J., *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, Praha 1997, s. 391–401. ŠMAHEL, František, *Úcta k svatému Václavu v husitských Čechách*, In: *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*, Praha 2010, s. 281.

⁴⁶ Václav je na něm celý ve zbroji, s přilbou, kopím a štítem s orlicí. V pravici drží pásku se slovy v překladu: Svatý Václav pohání k soudu. Kolem hlavy se svatozáří je nápis S. WENCEZLHUS a celkový latinský opis v překladu: Pečeť soudná celé země svatého Václava, vévody Čechů. OBRAZOVÁ, VLK, s. 142.

⁴⁷ ŽEMLIČKA, J., *Počátky Čech*, s. 514. OBRAZOVÁ, VLK, s. 141–142.

⁴⁸ OBRAZOVÁ, VLK, s. 142–143.

⁴⁹ Tamtéž, s. 166.

⁵⁰ THOMAS, Alfred, *Čechy královny Anny, česká literatura a společnost 1310–1420*, Brno 2005, s. 46.

⁵¹ OBRAZOVÁ, VLK, s. 163–166. <http://www.apha.cz/historie-arcidieceze-1/>, dne 12. 2. 2013.

⁵² V zřizovací bule „Ex superne providentia maiestatis“ ze dne 30. 4. 1344 bylo nově vzniklé pražské, a olomoucké arcibiskupství spolu s litomyšlským biskupstvím vyňato z metropolitní závislosti na Mohuči. Bulou „Romanus Pontifex“ ze dne 5. 5. 1344 bylo právo pomazání českého krále a královny přeneseno na pražského arcibiskupa. <http://www.apha.cz/historie-arcidieceze-1/>, dne 12. 2. 2013.

⁵³ KAVKA, František, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, MF, Praha, 2008, s. 113.

http://www.korunovacni-klenoty.cz/cs/texty/svatovaclavska-koruna_1.html, dne 8. 1. 2013.

zcizit, zastavit či prodat pod trestem vyobcování z církve. Součástí korunovačních klenotů je kromě jiného i korunovační meč zvaný Svatováclavský.⁵⁴ Ve svatovítském pokladu se také nachází mimo jiné svatováclavská kroužková košile a přilba.⁵⁵ Ochranná funkce sv. Václava byla Karlem IV. použita při založení pražské univerzity (1348) se souhlasem papeže Klimenta VI. Na hlavní pečeti univerzity je zobrazeno Karlovo převzetí zakládací listiny z rukou sv. Václava s insigniemi světce a vládce.⁵⁶ Mezi další projevy úcty patří zavedení nových světcových svátků arcibiskupem Arnoštem z Pardubic⁵⁷ a panovníkovo sepsání legendy *Crescente religione christiana*.⁵⁸

V době husitské se kult stal součástí boje mezi konfesními stranami: husity a katolíky. Obě strany ho používaly ve svých argumentacích a modlitbách o pomoc proti druhé straně. Mistr Jan Hus ctil světce jako vzorného křesťana, protiklad jeho současné katolické církve.⁵⁹ I přes odmítání uctívání světců pochopili tzv. konzervativní husité důležitost světců a považovali se za poddané sv. Václava.⁶⁰ O tomto svědčí modlitba: „*Ty jsi dědic české země, rozpomeň se na své plémě, nedej zahynouti nám, ni budoucím*“.⁶¹ Ochranná funkce světce v 15. a 16. století znovu převažuje nad jeho vladařskou složkou. Úcta je zřetelná při modlitbách před bitvami (Ústí nad Labem, 1426) či při zpěvu svatováclavského chorálu (bitva u Lipan, jihlavský

⁵⁴ Přisouzení meče svatému Václavu či pozdějšímu datování je předmětem sporu. Do konce 19. století se věřilo, že je meč autentický. Ve 20. století se objevila teorie, že meč je pozdějšího data, a byl náhradou za starší. Nedávno provedený detailní technologický průzkum meče (M. Bravermanová a kol.) přinesl překvapení: čepel meče je patrně raně středověká z 10., nanejvýš 11. století. Křížek byl do čepele vypilován později a záštita a jablko byly přidány zřejmě ve 13. století. <http://www.korunovacni-klenoty.cz/cs/texty/ceske-korunovacni-klenoty.html>, dne 8. 1. 2013.

⁵⁵ OBRAZOVÁ, VLK, s. 149.

⁵⁶ OBRAZOVÁ, VLK, s. 148. <http://www.cuni.cz/UK-374.html>, dne 2. 1. 2013.

⁵⁷ ŠMAHEL, F., *Úcta ke svatému Václavu v husitských Čechách*, s. 282.

⁵⁸ Tamtéž, s. 147.

⁵⁹ OBRAZOVÁ, VLK, s. 168., PEKAŘ, Josef. *O smyslu českých dějin*, Praha 1990, s. 59.

⁶⁰ „Abychme tak mohli najzkřesťanilejšie kráľovstvie od také křivdy a utišení našeho jazyku zprostiti a vysvoboditi, a to s pomocí pána Boha všemohúcieho, jehož při vedeme, a s pomocí svätého Václava, dedice našeho.“ Tzv. manifest Pražanů vzývající Čechy a Moravy k obraně proti křižákům, útočící proti papeži a kostnickému sněmu. Vznikl v dubnu 1420 před bitvou na Vítkově u Prahy. OBRAZOVÁ, VLK, s. 168–169.

⁶¹ BUBEN, Milan, KUKLA, Otakar Aleš, *Svatí spojují národy, Portréty evropských světců*, Praha 1995, s. 57.

sněm při vyhlášení kompaktát⁶², korunovace Jiřího Poděbrad a Matyáše Korvína⁶³). Vliv kultu je přítomen i při tvorbě smluv, např. Svatováclavská smlouva z 24. října 1517, kdy je světec brán jako zprostředkovatel kompromisu mezi šlechtou a královskými městy.⁶⁴

V druhé polovině 16. století dochází k úpadku kultu vlivem humanismu, který ze světců vytvořil součásti historie,⁶⁵ a vlivem protestantismu, jenž je neuznával. Byl vnímán jako historická legitimizační postava, jeden ze zakladatelů státu.⁶⁶ Po Bílé hoře dochází k rekatolizaci českých zemí. Jezuitský řád však už dříve pochopil, že domácí český patron je velice dobře využitelný při jejich snahách o rekatolizaci.⁶⁷ Nacionálně orientovaná šlechta a katolické duchovenstvo se jím snažili prosazovat české zájmy na habsburském dvoře. Svatý Václav zdůrazňoval katolické stránky českých dějin, které legitimovali český národ.⁶⁸ Byl důležitý i pro Leopolda I. v dokazování toho, že Rakousko je pravou evropskou velmocí.⁶⁹ Důkazem bylo uctívání světce celým křesťanstvem, kterého dosáhl pražský arcibiskup Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka u papeže Klimenta X.⁷⁰ K rovnomocné kanonizaci došlo až roku 1729 bulou Benedikta XIII. spolu s kanonizací sv. Jana Nepomuckého, v té době velice oblíbeného světce.⁷¹

⁶² OBRAZOVÁ, VLK, s. 168–170.

⁶³ HALAMA, Ota, *Utravistická úcta k českým světcům*. In: *Světcí a jejich kult ve středověku*, České Budějovice 2006, s. 191.

⁶⁴ Královská města uznala zemské zřízení a potvrzení svého sněmovního hlasu vyvážila souhlasem se svobodou městských trhů a s rozvojem podnikání šlechty. FRANCEK, Jindřich, *24. 10. 1517 - Svatováclavská smlouva: urození versus neurození*, Praha 2006, s. 78–87.

⁶⁵ OBRAZOVÁ, VLK, s. 173–174.

⁶⁶ ČORNEJOVÁ, Iva, KAŠE, Jiří, MIKULEC, Jiří, VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí Koruny české VIII. (1618–1683)*, Praha 2008, s. 321–322.

⁶⁷ OBRAZOVÁ, VLK, s. 179.

⁶⁸ LUNGA, Radek, PETRBOK, Václav, *Barokní kult svatého knížete Václava v česko-německých literárních souvislostech*, In: *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*, Praha 2010, s. 377–378.

⁶⁹ Tamtéž, s. 389.

⁷⁰ BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 344.

⁷¹ KUBÍN, Petr, *Dodatečná kanonizace svatého Václava v baroku?* In: MIKULICOVÁ Mlada, KUBÍN Petr (ed.), *Sborník Katolické teologické fakulty 6*, Praha 2004, s. 196.

V polovině 18. století pod vlivem pruských tažení vznikaly lidové pověsti o pomoci sv. Václava, které využil Matěj Václav Kramerius k sepsání pověsti o blanických rytířích, kteří spí v hoře Blaník a čekají, až bude zemi nejhůře, aby jí pomohli se zemským patronem v čele. V této době se státní rovina kultu vytrácí a svatý Václav začíná mít význam pro obyčejný lid.

2.5 Ochránce národa

Svatý Václav byl v době národního obrození degradován zároveň s národem.⁷² Byl chápán jako věčný vévoda Čechů a symbol národní svébytnosti. V 19. století došlo k odcizení mezi českým národním hnutím a katolickým táborem, který zůstával loajální vůči dynastii. Vznikl tedy dvojkolejný přístup k symbolu sv. Václava. Praktikující katolíci ho vnímali jako svého světce a nebeského ochránce, kterého oslavovali na církevních slavnostech, lidových posvíceních a poutích. V 70. až 80. letech se stal součástí jejich stranické politické kultury. Nemůžeme však katolickou stranu vnímat jako nesmiřitelné nepřátele vlastenecké tradice. Mnoho kněží rozvíjelo a šířilo národní formy tradice s rolí českého křesťanského národního vůdce a patrona. Národně liberální kruhy postupně zpochybnily a odmítly zásluhy českého kléru na národní emancipaci.⁷³ Vlastenci využili sv. Václava jako národní symbol bez náboženského obsahu,⁷⁴ jenž byl ovlivněn obrazem vůdce blanických rytířů, kteří chrání český národ, ne české země, které v této době byly součástí Rakouska-Uherska.⁷⁵ Tento výklad charakterizovala jezdecká socha sv. Václava od sochaře Josefa Václava Myslbeka umístěna na Václavském náměstí v Praze.⁷⁶ Měl dokázat starobylost a nepřerušenosť českého státního práva, tedy nárok na lepší postavení v habsburské říši.

⁷² PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I.*, Praha 1993, s. 183.

⁷³ ŠEBEK, Jaroslav, *Svatováclavská tradice za první republiky a během nacistické okupace*, In: *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*, Praha 2010, s. 430.

⁷⁴ Tamtéž, s. 429.

⁷⁵ RATAJ, Jan, *Politické proměny symboliky svatováclavské tradice a tradice 28. října v moderních československých a českých dějinách*. In: BEDNÁŘ, M. (ed.). *Spory o dějiny II*. Praha 1999, s. 84–85. PEKAŘ, Josef, *O smyslu českých dějin*, Praha 1990, s. 60–61.

⁷⁶ ŠEBEK, J., s. 429–430.

Pro většinu obyvatel českých zemí bylo státní právo abstraktním pojmem, ale postava sv. Václava tvořila kontinuitu.⁷⁷

Rakouské úřady v prvních letech světové války zasahovaly proti pronárodním svatováclavským projevům. Příkladem je rozsudek soudu Plzeňského kraje ze září roku 1916, kdy byl zkonfiskován článek *Besídka sv. Václava*, v časopise Hasičské rozhledy, pro zločin velezrady. Výsměchem této politice bylo úřední vyzvání k druhé válečné půjčce „[...] *láska k vlasti zachránila dědictví sv. Václava, upisujte válečnou půjčku, jak nebezpečí naší vlasti vyžaduje, jak svatou povinností jest každého, kdož chce v tomto velikém a historickém okamžiku chrániti dědictví sv. Václava* [...]“⁷⁸ Válka vytvořila souzvuk mezi katolickým a národním táborem. V srpnu roku 1915 proběhla pouť z Proseku do Staré Boleslavi ke sv. Václavu, aby se přimluvil za bezpečný návrat českých vojáků.⁷⁹ Katolická církev však dále proklamovala věrnost monarchii.⁸⁰ Svatý Václav převzal patronát i nad ruskými legionáři. První český oddíl Česká družina obdržel prapor se svatováclavskou tematikou od Čechů žijících v Moskvě. Po podřízení ruských legií Masarykově Československé národní radě v Paříži byla symbolika sv. Václava nahrazena symbolikou husitské tradice. Na sklonku války využili čeští katoličtí monarchisté, v čele s politikem Mořicem Hrubanem, svatováclavskou tradici k pokusu o korunovaci Karla I. na českého krále.⁸¹

⁷⁷ BABIČKA, Václav, Josefa Kalouska „Obrana knížete Václava Svatého proti smyšlenkám a křivým úsudkům o jeho povaze“ z roku 1872, In: *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*, Praha 2010, s. 406.

⁷⁸ ŠORM, Antonín, *Rakouská cenzura a svatý Václav*, In: *Svatováclavský kalendář na jubilejní rok milenia mučednické smrti Světce Václava*, Praha 1928, s. 160.

⁷⁹ OBRAZOVÁ, VLK, s. 213.

⁸⁰ KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české XIII.*, Praha a Litomyšl 2000, s. 150.

⁸¹ ŠEBEK, J., s. 430.

3 KULT ZA ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY

3.1 Tomáš Garrigue Masaryk a katolicismus

Tomáš Garrigue Masaryk, jedna z hlavních postav republiky, chápal katolicismus jako pozůstatek středověkého myšlení, konzervativní hierarchickou instituci bránící pokroku dogmaty a věděl, že církevní a světská moc v Rakousko-Uhersku splývaly.⁸²

Moderní dějiny viděl jako boj reakční katolické „theokracie“ proti pokrokové protestantské demokracii. Ovšem on sám k rázným protikatolickým akcím po svém návratu do nově vzniklého Československa nepřikročil. Ke kabinetu prohlásil: *„Vím, co znamená, že katolíci čeští a slovenští jsou ve vládě, a rozumí se mi samo sebou, že nebudu dělat překážky. [...] President není povolán k řešení otázky náboženské, otázka náboženská je otázkou národa a jeho kultury, nikoli jen jeho státu, zejména když stát usiluje o očištění náboženství od politiky, o rozluhu státu a církve.“*⁸³ Na stížnosti biskupů na protikatolickou vlnu odpověděl 4. listopadu 1919, že vyřešením by byla rozluha státu a církve dle amerického vzoru bez tzv. kulturního boje a za pomoci církevní hierarchie. Dále litoval proticírkevních výstřelků, ale schvaloval zabírání církevních majetků a budov pro potřeby státu.⁸⁴

Tomáš G. Masaryk chtěl nahradit katolickou svatováclavskou tradici novou tradicí, která se hlásila k husitským a protestantským kořenům, ale hlavně k mravnosti. Uvědomoval si, že nový stát musí být vybudován na nových a odlišných základech než rakouská monarchie. Prezidentův postoj ovlivňoval postoj samotné republiky k církvím, přednostně k římskokatolické. Odmítal tradice, které byly spojovány s Rakousko-Uherskem a područenstvím českého národa, tedy i tu svatováclavskou.

⁸² ŠMÍD, Marek, *Masaryk & česká Katolická moderna*, Brno 2007, s. 27.

⁸³ MASARYK, T. G., *Cesta demokracie. Soubor projevů za republiky*, 1, Praha 1918–1920, s. 50.

⁸⁴ KOCHMAN, Alois, PLETKA, Josef, *Boj o směr vývoje Československého státu*, sv. II., dok. č. 107, Praha 1966, s. 91–92.

3.2 Řešení církevních poměrů

Washingtonská deklarace z 18. října 1918 odmítala federalizaci v rámci Rakousko-Uherska, samotnou monarchii a monarchy z boží milosti, výsady aristokracie a nadřazenost církve ve státě a společnosti, naprosto ignorovala tradici sv. Václava.⁸⁵ Demokratické svobody neodpovídaly autoritě věčného panovníka a idea tím měla být odsouzena k zániku. Nahradit ji měla idea reformního husitství a protestantismu založeného na demokratických principech.

Dne 28. října 1918 v dopoledních hodinách vyhlásili členové Národního výboru samostatný československý stát na schodišti pomníku svatého Václava na Václavském náměstí. Na kopí svatováclavské sochy byl hasiči vyvěšen červenobílý prapor. Svatý Václav se tedy i přes Masarykovy snahy stává symbolem identity nově vzniklého státu a propojením s historií národa.⁸⁶

První roky nového státu byly charakterizovány antikatolickými opatřeními a akcemi jak obyvatel, tak státu. 3. listopadu 1918 byl davem stržen Mariánský sloup na Staroměstském náměstí jako symbol pobělohorského útlaku. Masaryk dne 23. prosince téhož roku ve zprávě vládě psal, že „*socha byla politickou potupou pro nás*“.⁸⁷ Hrstka vojáků potom zabránila shození soch z Karlova mostu.⁸⁸ V únoru 1919 bylo zakázáno pod trestem vězení až na půl roku kněžím a kazatelům při mších mluvit o politických záležitostech, kritizovat zákony, vládní nařízení a doporučovat politické strany a jejich tisk.⁸⁹

Požadavek odluky státu a církve byl zakotven už ve Washingtonské deklaraci z roku 1918 a měl se stát součástí Ústavy Československé republiky z roku 1920. Vyskytlo se však mnoho důvodů, proč nebyla do Ústavy zapsána. V Čechách a na Moravě bylo 94,8 obyvatelstva zapsáno do katolických matrik,

⁸⁵ KOCHMAN, A., s. 85–86.

⁸⁶ KLIMEK, A., *Říjen 1918, vznik Československa*, Praha 1998, s. 182–224.

⁸⁷ MASARYK, T. G., *Cesta demokracie. Soubor projevů za republiky*, 1, Praha 1918–1920, s. 49.

⁸⁸ RÁČEK, Blažej, *Československé dějiny*, Praha 1933, s. 691.

⁸⁹ Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí, vydalo předsednictví poslanecké sněmovny a předsednictví senátu, Praha 1928, s. 921.

tedy patřily k římskokatolické konfesi.⁹⁰ Na Slovensku a Podkarpatské Rusi byly konfesijní poměry ještě mnohem složitější. Dalším důvodem byly obavy státu ze ztráty kontroly nad jmenováním vyšších církevních hodnostářů. Mohlo by dojít k jmenování promaďarsky či proněmecky orientovaných biskupů, což by podpořilo separatismus. Proti odlukovému zákonu⁹¹ se však i po přepracování zvedla vlna nevole u Slovenské lidové strany, Československé strany lidové a socialistických stran. Nakonec tedy nebyl vepsán do Ústavy. Podle Ferdinanda Peroutky bylo opuštění odluky „*jedním z těch sloupů, na nichž se udržela klenba demokracie*“.⁹²

Pražským arcibiskupem byl papežem Benediktem XV. jmenován ThDr. František Xaver Kordač, který byl dle mínění schopný čelit rozkolu církve. Jeho první pastýřský list ze dne 22. 12. 1919 vyzýval k jednotě církve a svornosti duhovenstva a věřících.⁹³ Eduard Beneš si stěžoval do Vatikánu na zásah: „*Vatikán nemá právo ho o své újmě jmenovat, poněvadž u nás platí doposud rakouská ústava a dle této připadá právo presidentovi*“.⁹⁴ Vatikánská administrativa však odpověděla, že rakouská ústava spolu s Vatikánem dávala toto privilegium panovníkovi katolického vyznání, jímž prezident ČSR není. František Xaver Kordač byl papežem pověřen potlačit kněžské hnutí navazující na předválečnou katolickou modernu. Tento úkol zvládl, ale za cenu represí a vzniku Církve československé dne 8. ledna 1920, která se hlásila k cyrilometodějské, husitské a českobratrské tradici a silnému nacionalismu.⁹⁵ Masový přechod katolíků do řad Církve československé se však nekonal. Ferdinand Peroutka se k této skutečnosti vyjádřil roku 1936 takto:

⁹⁰ Statistická příručka RČS, I, Praha 1920, s. 5.

⁹¹ Znění § 121: „Mezi státem a církvemi budiž zaveden stav odluky.“ PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu 3*, Praha 1936, s. 1457–1477.

⁹² PEROUTKA, F., s. 1457–1477.

⁹³ Viz medailon, SMRČEK, Ladislav, In: *Pražské arcibiskupství 1344–1944*, Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi, uspoř. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, POLC, Jaroslav V., Praha 1994, s. 340–342.

⁹⁴ KLIMEK, A., *Velké dějiny země Koruny české*, s. 156.

⁹⁵ KOCHMAN, A., *Boj o směr vývoje Československého státu*, dok. č. 117, Praha 1966, s. 99.

*„Katolicismus v Čechách, jak se zdá, nebude poražen jiným vyznáním, nýbrž nevěrectvím“.*⁹⁶

Projevy lidovců a nově vzniklých katolických fašistů vyvolávaly odmítavé reakce. V květnu 1921 se na pražských ulicích objevily plakáty, které zvaly na kabaret Karla Hašlera nazvaný *„Svatý Václav žádá pražský magistrát o přeložení z Václavského náměstí“*. Jednalo se o politickou satiru zesměšňující levicové politické strany, které konaly projevy před památníkem patrona.⁹⁷ V druhé polovině 20. let vlály praporce svatého Václava na shromážděních Národní obce fašistické. Jeho motiv sloužil k apologetice vůdcovského principu.⁹⁸

V katolické církvi si sv. Václav držel své privilegované místo. Katolická část národa nadále pokračovala ve svých manifestacích, jako například na manifestaci na Žofíně, kde světící biskup Antonín Podlaha během projevu řekl: *„[...] den svatováclavský jest úzce spjat i s bojem českým za svobodu a s národním osvobozením“*.⁹⁹ Bohumil Stašek, čelný představitel Československé strany lidové, se s ostatními lidovci snažil o změnu prvorepublikového přístupu ke světcům. Tvrdil, že samostatnost spočívá na základní ideji, že svatý Václav, nikoliv Habsburk, je jediným dědicem České země, katolicismus je tedy hlavním nositelem české národní ideje.¹⁰⁰ *„Dne 28. října byl český národ katolický. A my s hrdostí můžeme prohlásiti, že katolický národ nabyl svobody, kterou na Bílé hoře ztratil, když byl nekatolickým.“*¹⁰¹ Dle Staška reformace, socialismus a západní liberalismus postrádají svou odvozeností, nepůvodností a zidealizováním nárok na uplatnění při budování státu. Jan Šrámek, dlouholetý předseda Československé strany lidové, se snažil vzbudit důvěru Tomáše G. Masaryka tím, že propojoval svatováclavskou tradici s 28. říjnem a prezidentskou autoritou. Tato snaha propojit národní, státní a duchovní význam českých sakrálně-národních tradic

⁹⁶ PEROUTKA, F., *Budování státu*, 1, Praha 1936, s. 431.

⁹⁷ OBRAZOVÁ, s. 219–220.

⁹⁸ RATAJ, J., s. 86–87.

⁹⁹ Lidové listy III, č. 220, 25. 9. 1924.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 431.

¹⁰¹ STAŠEK, Bohumil, *Svatý Václav a naše doba: řeči posl. B. Staška o sv. Václavu a jeho významu pro dnešní dobu 1929*, s. 22.

přinášelo ovoce ve 20. letech, kdy docházelo k opětovnému nárůstu vlivu katolické církve.¹⁰²

Šrámkovo úsilí hatily snahy jeho strany v podobě sbírky na obnovení strženého Mariánského sloupu z roku 1923¹⁰³ či článek od spisovatele Jaroslava Durycha, kde autor žádal obnovu Mariánského sloupu a strhnutí Šalounova Husova pomníku. Šrámek a *Lidové listy*, stranický tisk, se od článku distancovali a Durych prohlásil, že jej psal jako katolík a ne jako člen strany.¹⁰⁴

3.3 Den svatého Václava státním svátkem

V únoru 1925 před projednáváním zákona o státních svátcích byla jistými kruhy komentována aféra z předchozího roku. O vánocích roku 1924 byl publikován pastýřský list nově jmenovaných slovenských biskupů, kde pod trestem nepřipuštění ke svátostem a zákazu církevního pohřbu zakazovali členství v protikřesťanských spolcích, včetně odborů. Tento list vznikl jako reakce na komunistické schůze konající se před kostely po skončení mše.¹⁰⁵ Prezident Masaryk psal o „církevním teroru“¹⁰⁶ a vláda hrozila, že proti šifitelům pastýřského listu bude zakročeno dle zákona na ochranu republiky.¹⁰⁷ Tisk se vrátil k otázkám odluhy církve, státních svátků, odebrání správy matrik katolické církvi a předání některých kostelů a hřbitovů jiným církvím. Jan Stříbrný, z okruhu kolem Antonína Švehly, tvrdil, že lidovci poslouchají více Řím než republiku. Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu vyčítala lidovcům, že nezabránili vydání listu.¹⁰⁸ Socialistické strany hrozily, že lidovci mohou být nahrazeni živnostenskou stranou.¹⁰⁹ Nakonec však parlamentní kluby lidovců prohlásily, že chtějí zachovat koalici a hlásí se k jejímu programu, i církevnímu. Došlo ke

¹⁰² ŠEBEK, J., s. 431.

¹⁰³ PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu*, 5, Praha 1936, s. 2780.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 2704–2705.

¹⁰⁵ DOLEŽAL, Josef, *Politická cesta československého katolicismu 1918–1928*, Praha 1929, s. 25–26.

¹⁰⁶ MASARYK, T. G., *Cesta demokracie*, 3, s. 111.

¹⁰⁷ Národní osvobození, 13.

¹⁰⁸ DOLEŽAL, J., s. 25–26.

¹⁰⁹ KLEPETAŘ, Harry, *Seit 1918...Eine Geschichte der Tschechoslowakischen Republik*, Mahr. Ostrau 1937, s. 205.

kompromisu ve vládním nařízení z 5. března 1925, kde bylo řečeno, že stát uznává práva uznaných církví a náboženských společností ve věcech jejich správy, avšak v mezích a v duchu zákonů republiky.¹¹⁰

Při přípravě zákona o státních svátcích byly největší spory okolo tzv. Husova dne. Vatikán byl tvrdě proti „kacíři“ a českým Němcům vadil protiněmecký charakter slavností. Pro české pokrokové nacionalisty však kritika Jana Husa značila zradu. Vláda nakonec hodlala prohlásit Husův den (6. července) za památný den státní, stejně jako svátky sv. Cyrila a Metoděje a sv. Václava.¹¹¹

„Vláda navrhuje, aby památné momenty historického rozvoje národa a státu československého byly ve významných jeho dnech na celém území republiky vyznačeny tím, že by byl nařízen klid ve školách i úřadech. Za takové dny navrhuje vláda [...] 28. září, den svatého Václava, ve kterém po dlouhá staletí národ viděl svého ochránce a jehož jméno srostlo se symbolem naší státní samostatnosti, korunou svatováclavskou [...].“¹¹² Při hlasování opustili lidovci sál Národního shromáždění, zůstali zde jen z koaliční disciplíny ministři Jan Šrámek a Josef Dolanský. Zákon byl nakonec přijat.¹¹³

V roce 1926 vznikl při přípravě platového pořádku státních zaměstnanců problém řešení otázky platů duchovenstva církví a náboženských společností. I přes odpor široké veřejnosti byl přijat tzv. kongruový zákon č. 122/1926 Sb., který rozeznával církve a náboženské společnosti kongruové a subvencované. Mezi kongruové patřila katolická církev v Čechách a na Moravě a pravoslavná na Slovensku a na Podkarpatské Rusi.¹¹⁴ Tento zákon znovu rozvířil protikatolickou agendu opozice a Hradu.

¹¹⁰ KLEPETAŘ, H., s. 205.

¹¹¹ Tamtéž, s. 205–207.

¹¹² Důvodová zpráva k vlastnímu návrhu zákona „o svátcích a památných dnech republiky Československé, zák. č. 65/1925 Sb., PS N. S. R. Č., 1925, č. tisku 5061. http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5061_00.htm

¹¹³ KLEPETAŘ, H., s. 205–207.

¹¹⁴ HUBENÁK, Ladislav, Církve a náboženské společnosti v Československu 1918–1938, Prometheus, roč. III., č. 4, s. 23–25.

V předvečer 510. výročí od upálení Jana Husa, odjel vatikánský nuncius Francesco Marmaggi na protest účasti prezidenta republiky Tomáše G. Masaryka na oslavách. Protestoval také proti prohlášení Husova dne za národní svátek i přes výhrady Vatikánu. Událost eskalovala v podobě Marmaggiho aféry (1927), která na čas přerušila česko-vatikánské diplomatické vztahy. Diplomatická rozepře byla urovnána podepsáním úmluvy „modus vivendi“ v únoru 1928, kterou Masaryk odmítl podepsat.¹¹⁵

Kult byl využíván i extrémními politickými směry. Jedním z těchto směrů byli vznikající katoličtí fašisti. Tato katolická skupina chápala tradici sv. Václava jako závazek pro nastolení stavovského a nedemokratického státu, nejlépe monarchie. V druhé polovině 20. let běžně vlály praporce sv. Václava na shromážděních Národní obce fašistické. Jeho motiv sloužil i k apologetice vůdcovského principu.¹¹⁶

V druhé polovině září 1929 byly vypsány předčasné parlamentní volby na 27. říjen. Žádali je především národní socialisté a agráři čekající posílení spolu s některými národními demokraty. K uspíšení voleb kývly i lidovci, protože vedení soudilo, že volby krátce po oslavách Svatováclavského milénia mohou zabránit přílišnému propadu strany.¹¹⁷ Situace v koalici se vyostřila po jmenování prohradního agrárníka Karla Viškovského ministrem obrany. Lidovci nejdříve požadovali ministerské křeslo (ministerstvo vnitra), později slevili na post prezidenta Pozemkové úřadu a nakonec po odmítnutí agrárníky ministerstvo bez portfeje.¹¹⁸ Nakonec prezident republiky k 27. září 1929, v předvečer oslav milénia, schválil žádost premiéra Františka Udržala o rozpuštění parlamentu.¹¹⁹

Po vyhlášení voleb se i koaličním partnerům lidovců zdálo, že oslavy se jeví jako předvolební agitace katolíků. Starší bratr Edvarda Beneše, sociální demokrat Vojta Beneš mu 21. února 1929 psal: „*Jen lidovci jdou do těchto*

¹¹⁵ VEČEŘA, P., *Marmaggiho aféra: úloha katolicismu optikou dobových tištěných médií levice*, In: Marek, P. (ed), *Teorie a praxe politického katolicismu 1870 - 2007*, CDK, Brno 2008, s. 210–211.

¹¹⁶ RATAJ, J., s. 86–87.

¹¹⁷ KLIMEK, A., *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. XIII. 1918–1939, Praha 2000, s. 693.

¹¹⁸ Více viz KLIMEK, A., s. 695.

¹¹⁹ Více viz tamtéž, s. 696,

*oslav s ujasněným programem. My, pokrokoví lidé lapáme po dechu jako kapr ve vzduchu po něčem substantivním.*¹²⁰ Pozitivní smysl ve svatováclavské tradici viděl v hesle: Nedej zahynouti, nám i budoucím! Předpokladem tedy podle něj byla národní a státní svornost, která se dala vědeckěji vyjádřit slovem tolerance. Dle Vojty Beneše toleranci nejlépe vyjadřoval Jan Hus. Z Husa a jeho tolerance se vytvořila náplň vzpomínek na svatého Václava.¹²¹

Prohradní Svaz národního osvobození se rozhodl svolat schůzi proti „svatováclavskému podvodu“ a oficiálních oslav se odmítla účastnit i Československá obec legionářská, což na pravici vyvolalo hlasy, že by měla být vyloučena ze společenství slušných národních organizací.¹²²

Proti oslavám vystupovali i komunisté. Na podzim 1929 podepsali kupř. Jaroslav Seifert, Vítězslav Nezval a Karel Teute prohlášení přípravného výboru tzv. Levé fronty, v němž bylo například uvedeno, že školní učebnice nutno upravit tak, aby z dětí nevyrůstal „hloupý, ve svaté Václavy věřící a k vykořisťování ochotný národ“.¹²³

¹²⁰ KLIMEK, A., s. 699.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž.

¹²³ KLIMEK, A., s. 699. Citace z „Levá fronta“ a kultura, Národní listy, 26. 10. 1929.

4 SVATOVÁCLAVSKÉ MILÉNIUM 1929

Svatováclavské milénium, 1000 let od smrti svatého knížete Václava, se mělo slavit ve třech sekcích jako státní, církevní a coby akce Československé strany lidové. Státní oslavy byly charakterizovány oficiálním průběhem a církve se snažila vylepšit pohled veřejnosti. Lidovci si chtěli sv. Václava vzpomenout jako Čecha a nezaslali oficiální pozvání německým křesťanským sociálům. Nakonec Československé straně lidové sekundovala Československá národní demokracie, která se snažila využít slavnostní k propagaci národní myšlenky a vytlačení svatoštěpánské tradice na Slovensku.

4.1 Přípravy Svatováclavského milénia

Přípravy svatováclavského milénia byly započaty už 25. června 1923, kdy bylo rozhodnuto o dostavbě chrámu sv. Víta. Roku 1924 se předsedou Jednoty pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta stal pomocný biskup pražský, Antonín Podlaha. Započaly se veřejné sbírky na dostavbu katedrály.¹²⁴ Svatovítská kapitula darovala 800 tisíc korun, vláda Antonína Švehly uvolnila 4 miliony korun a prezident daroval z vlastních zdrojů 100 tisíc korun¹²⁵. Dále byl 24. listopadu 1924 na ustavující schůzi „Výstavního výboru miléniového pro oslavy svatováclavské“ zřízen Svatováclavský výbor pověřený organizováním a zabezpečením oslav.¹²⁶

Dne 4. září 1927 při příležitosti otevření Rašínova gymnázia v Hradci Králové pronesl slovenský politik Milan Hodža projev o jubilejních svatováclavských oslavách. Hodža oznámil, že oslavy nebudou podnikem soukromým – vláda Republiky československé pokládá „za čestný úkol“ stát se jejich protektorkou a hodlá se aktivně podílet na vedení oslav „na důkaz toho, že tradice tato je tradicí nás všech, tradicí našeho státu a naší tisícileté státní československé myšlenky“.¹²⁷ Na jeho projev navázal redaktor

¹²⁴ PLACÁK, Petr, *Svatováclavské milénium: Češi, Němci a Slováci v roce 1929*, Praha 2002, s. 22.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ OBRAZOVÁ, s. 220. PLACÁK, P., s. 20 et s. 42–43.

¹²⁷ CHALOUPECKÝ, V., *Naše národní tradice a Slovensko (tradice cyrilometodějská a svatováclavská)*, Bratislava, roč. II., 1928, s. 263–268.

Národního obrození Hubert Ripka v článku uveřejněném 28. září 1927, kde napsal, že úcta k sv. Václavu není jen věcí jedné církve a konfese, nýbrž „především věcí národa“: uctívání se nikdy neomezovalo jen na projevy náboženské, vždy v něm „převládalo horoucí české vlastenectví“. Ripka označil sv. Václava za zakladatele kulturní tradice národa.¹²⁸

V únoru 1928 byl k miléniu vydán první sešit mnohosvazkového „Svatováclavského sborníku“ shromažďující dosavadní historické, literární, numismatické, archeologické a kunsthistorické poznatky o svatém Václavu. Svatováclavský sborník měl být vydán 28. září 1929, ale ještě roku 1931 se Jan Kapras dotazuje v Kanceláři prezidenta republiky, zda by bylo možno uveřejnit projev T. G. Masaryka o svatém Václavu v podobě faksimilie s podpisem prezidenta. Roku 1934 si redakce „dovoluje v úctě věnovati letos vyšlý 1. díl sborníku“ a „prosí“ aby jej prezident „přijal v upomínku na oslavy 1000. výročí smrti knížete Václava Svatého“.¹²⁹

Na podzim roku 1928 dostaly přípravy svatováclavského milénia spád. V předvečer svátku svatého Václava se konaly lidové akce, lampionové průvody, ohňostroje a zpíval se Svatováclavský chorál. Svatováclavský výbor uspořádal matiné v Obecním domě, kam se sjeli zástupci krajských a okresních měst. Probíhala zde série přednášek pro vyzvednutí „národně státního a náboženského významu svatého Václava“.¹³⁰ Touto akcí započal Svatováclavský rok, jehož průběh byl publikován ve *Svatováclavském kalendáři na jubilejní rok milenia mučednické smrti Světce Václava*.¹³¹

V témže roce proběhly oslavy 10. výročí vzniku Československé republiky¹³² dne 28. října, na kterých došlo k projevům Karla Kramáře, Milana Hodži, generála Husáka a dalších.¹³³ Skupina Hradu kolem Tomáše G. Masaryka se spolu se státní administrativou zaměřila na vznik nové

¹²⁸ RIPKA, H., Václavská tradice kulturní a politická tradice boleslavská, *Národní osvobození*, 28. - 29. 9. 1927.

¹²⁹ PLACÁK, P., s. 21.

¹³⁰ Přehled pro čtenáře svatého Václava, č. 1, 1929.

¹³¹ OBRAZOVÁ, VLK, s. 225.

¹³² PLACÁK, P., s. 20.

¹³³ Hold osvobozené vlasti, *Národní listy*, 28. 10. 1928, roč. 68, č. 299, s. 3.

demokracie bez vazeb na katolickou monarchii Rakouska-Uherska a její tradice.

Na počátku roku 1929 organizovaly oslavy milénia dva výbory. První byl Přípravný svatováclavský výbor, který měl na starost církevní část oslav. Druhý zaštiťující státně oficiální oslavy se nazýval Národním výborem a vedl ho poslanec Prokůpek, předseda Národní rady československé. Složení Národního výboru svatováclavského bylo doprovázeno valnou nedůvěrou, protože nezaručovalo všenárodní ráz oslav. Vyvstaly obavy, že se oslavy stanou klerikálními a stranickými. Tyto obavy potvrdil projev generálního tajemníka Československé strany lidové, Staška: *„My, katolíci, musíme touto oslavou provést novou revoluci, ne takovou jaká byla 28. října 1918, ale převrat vnitřní, náboženský a mravní. Katolíci musí být mravní elitou národa [...] Vláda převzala protektorát též nad těmi ideami, kterými jsme v těchto slavnostech vedeni, nad snahami o obrodu naší rodiny, výchovy a školy“*. Poslanec Hlinka prohlásil: *„Svatý Václav umřel, ale nezemřela jeho idea a můžeme říci, je-li dnes náš stát samostatný, existuje-li naše republika i po dlouhých bojích reformačních husitských a pokrokářských, že je to zásluha sv. Václava. Ať přijde kolik chce Lutherů, Kalvínů, Husů a Wiclefů, zůstane v československém národě univerzální a jediná samospasitelná církev katolická, mimo níž není spásy“*.¹³⁴

Svatováclavský výbor vydal roku 1929 jubilejní medaili na památku milénia. Autorem byl medailér Josef Šejnost. Na líci je sv. Václav zobrazen jako kníže s textem: *Nedej zahynouti nám i budoucím*. Rub nese obraz svatovítské katedrály, zemské znaky, vročení 1929 a text: *„Na památku tisícího výročí smrti sv. Václava a dokončení velechrámu sv. Víta“*.¹³⁵

4.2 Vyvrcholení svatováclavského milénia

Spisovatel Eduard Bass varoval na začátku května v časopise Přítomnost před ztrátou vůdčí postavy národa: *„nezbavujme se zbytečně*

¹³⁴ Kolem oslav svatováclavských, Lidové noviny, 6. 5. 1929, roč. 37/1929.

¹³⁵ OBRAZOVÁ, VLK, s. 225.

*žádné vůdčí postavy a zvláště pak ušlechtilé duchovní postavy z minula, neoslabujme si zbůhdarma její plnou působnost pro dnešek a zítřek“.*¹³⁶

Dne 11. května večer bylo zahájeno svěcení katedrály sv. Víta na Pražském hradě. Ostatky, které byly následující den uloženy do posvěceného oltáře, byly vystaveny v bazilice sv. Jiří. Světící biskup dr. Jan Nepomuk Sedlák se s Msgrem. Antonínem Bořkem-Dohalským, sekretářem arcibiskupovým, a s průvodem odebral ráno 12. května z chrámu sv. Jiří před hlavní portál katedrály. Po modlitbách dovnitř vstoupil jen církevní průvod. Nikdo další nebyl církevnímu obřadu svěcení přítomen. Poté byly do katedrály přeneseny ostatky sv. Václava a sv. Vojtěcha čtyřmi kněžími v červených, mučednických, bohoslužebných rouchách. Průvod s ostatky obešel katedrálu a poté před hlavním portálem světitel učinil na kamenných veřejích olejem třikrát znamení kříže, nežli průvod vešel. Pražský arcibiskup dr. František Xaver Kordač celebroidal tichou mší svatou. Při svěcení oltáře v thunovské kapli byla katedrála zpřístupněna veřejnosti.¹³⁷

Dopoledne 15. května byla za přítomnosti předsedy Poslanecké sněmovny Jana Malypetra slavnostně otevřena svatováclavská výstava ve staré sněmovně, Vladislavském sále na Hradě. Výstava a ilustrovaný katalog byly z velké části dílem biskupa dr. Antonína Podlahy, Zdeňky Braunerové a Antonína Šorma.¹³⁸ Byly zde vystaveny všemožné umělecké a literární památky spojované se svatováclavským kultem nebo jím ovlivněné. K četrnému obecenstvu se přidali ministři Jan Šrámek, Anton Štefánek, Jozef Tiso a Robert Mayr-Harting, arcibiskup František X. Kordač, diplomaté a zástupci sněmoven, úřadů a muzeí. Ke shromážděným promluvil předseda

¹³⁶ Přítomnost VI, č. 18, 8. 5. 1929.

¹³⁷ Vysvěcení katedrály na pražském hradě, Lidové noviny, roč. 39/1929, 13. 5. 1929.

¹³⁸ WIRTH, Zdeněk, *Svatováclavská výstava na hradě pražském*, Lidové noviny, roč. 39/1929, 1. 6. 1929.

Národní rady a Svatováclavského výboru poslanec Adolf Prokůpek. Výstavu si při oficiální návštěvě 24. května prohlédl i sám prezident T. G. Masaryk.¹³⁹

V době oslav proběhly tiskem zprávy o myšlence katolického bloku. *Lidové noviny* z 16. května hovořily o námluvách generálního tajemníka Československé strany lidové Bohumila Staška a Andreje Hlinky, předsedy Hlinkovy slovenské ľudové strany. Hlinka požadoval zrušení slovenského křídla Československé lidové strany a větší autonomii Slovenska v rámci Československé republiky.¹⁴⁰ Hlinkovy požadavky, aféra se špionáží poslance Vojtecha Tukey¹⁴¹ a odchod ľudové strany z vládní koalice ukončily jednání. I přes neuskutečnění plánů došlo k diskuzím a obavám, že katolíci a lidovci využijí oslavy ke své propagaci před předčasnými volbami.

Tomáš G. Masaryk se v průběhu oslav přihlásil k interpretaci symbolu sv. Václava, která zdůrazňuje propojenost ideje svatováclavské a husitské, ocenil význam civilizovanosti české státnosti v 10. století a prozíravost západní orientace knížete Václava. Vyzdvihl jeho mravnost a vzdělanost, ale věren svému tzv. pozitivnímu náboženství ho nespojoval s církví.¹⁴²

Na schůzi Senátu se 4. června projednával vládní návrh zákona, kterým se osvobozovala věnování na oslavy tisíciletí od kolků a poplatků. Zpravodaj rozpočtového výboru dr. Adolf Procházka vyvodil, že idea svatého Václava přispěla ke vzniku státu. Oslavy by tedy měly mít význam celostátní. Senátor František Modráček, člen Československé sociálně demokratické strany dělnické, mluvil o umělém vytvoření legendy, proti zneužívání tradice svatováclavské k politickým zájmům a snižování Husova významu. Proti němu vystoupil Elemír Volla, slovenský senátor za Republikánskou stranu zemědělského a malorolnického lidu, a kritizoval ho za urážku národního citu. Dalším kritikem byl Viktor Dyk, člen Československé národní demokracie, jenž

¹³⁹ *Myšlenka katolického bloku a luďáci*, *Lidové noviny*, roč. 39/1929, 16. 5. 1929. *K otázce katolického bloku*, *Lidové noviny*, roč. 39/1929, 18. 5. 1929. PLACÁK, s. 29.

¹⁴⁰ *Lidové noviny*, roč. 39/1929,

¹⁴¹ Více o Tukově aféře KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky*, s. 401.

¹⁴² RATAJ, J., s. 87.

poukazoval na neškodnost svatováclavské legendy a Modráčkovi doporučil bojovat i proti jiným světcům.¹⁴³

V letních měsících probíhaly všemožné náboženské a církevní akce. Na přelomu června a července uspořádaly katolické spolky, v čele s tělovýchovným katolickým spolkem Orel, mezinárodní atletické závody nazvané Svatováclavské dny Orelstva. Těchto oslav se zúčastnil i prezident Tomáš G. Masaryk, což mu bylo tělovýchovným spolkem Sokol vyčítáno. Mezi 29. červnem a 7. červencem proběhl Sjezd katolického studentstva, Sjezd katolických žen a dívek, Sjezd křesťansko-sociálního dělnictva, Sjezd katolických legionářů ad.¹⁴⁴ Dne 4. července proběhla národní pouť k hrobu sv. Václava v katedrále sv. Víta. Při této příležitosti byl posvěcen československý legionářský prapor, na jehož jedné straně byly vyšity vlajky ČSR a dohodových států a na druhé zobrazen sv. Václav jako patron československého odboje.¹⁴⁵ Po předání praporu pronesl Cyril Metyš, předseda Ústřední jednoty československých legionářů-katolíků, slavnostní slib, v němž přítomní katoličtí legionáři přísahali před Bohem a národem: *„Vnuknutím Božím a z příkazu národní solidarity šli jsme dobrovolně hájiti přirozených a spravedlivých práv a nároků našeho národa v boj na život a na smrt a jako jediným cílem naším za hranicemi bylo obnovení československé samostatnosti a nezávislosti, tak i dnes v tento památný okamžik svěcení našeho praporu legionářského, necítíme se volni od těchto závazků vůči národu i československé republice [...] slibujeme vytrvati, československé republiky za každých okolností chrániti, v míru prací a plněním občanských povinností a závazky ku vlasti i národu věrně plniti!“*¹⁴⁶ Ve dnech 15. a 16. srpna proběhly v eucharistickém duchu Miléniové slavnosti ve Staré Boleslavi. Tyto slavnosti byly neoficiálního charakteru stejně jako

¹⁴³ *Spor svatého Václava*, Lidové noviny, 37/1929, 5. 6. 1929.

¹⁴⁴ PLACÁK, P., s. 23-24.

¹⁴⁵ Bez podpisu: *Legionáři - svatému Václavu*; in: Věstník; roč. IV., č. 2, 6/1929, s. 2.

¹⁴⁶ Bez podpisu: *Svatováclavské oslavy v Praze*; in: Věstník, roč. 3, č. 4, 9/1929, s. 3.

14. Mezinárodní sjezd katolických esperantistů, konaný 10. – 16. srpna v Praze.¹⁴⁷

Součástí Svatováclavských oslav byla i realizace filmu Svatý Václav, kde svatého knížete ztvárnil československý herec Zdeněk Štěpánek. Vláda poskytla historicky první subvenci pro českou kinematografii ve výši 1 milionu korun. Spolu s ostatním kapitálem byl rozpočet filmu přes 3 miliony korun.¹⁴⁸ Jednalo se o dosud nejnákladnější český němý film. Snímek byl dokončen a uveden do kin s velkým zpožděním na začátku dubna 1930. V té době už však byly uváděny mluvené filmy, a snímek upadl do zapomnění i díky svatováclavského přesycení veřejnosti.¹⁴⁹

Hlavní oslavy začaly veřejným vystavením českých korunovačních klenotů v chrámu sv. Víta v neděli 22. září. Klenoty byly naposledy vystaveny roku 1867 při jejich navrácení z Vídně do Prahy. Před vystavením byly v pátek 20. září vyzvednuty z Korunní komory a do neděle přechovávány v kapitulním archivu. Svatováclavská koruna, pouzdro na korunu, meč s pochvou, jablko a žezlo byly uloženy ve vitríně, kterou navrhl architekt Josef Gočár.¹⁵⁰ *Lidové noviny* líčí: „Dlouhá, nepřehledná řada lidí stojí před hlavním portálem svatovítské katedrály [...] Bylo možno čekati veliký zájem, ale skutečnost převýšila očekávání.“¹⁵¹ Královské insignie měly být vystaveny od 22. – 29. září, s výjimkou oficiálního otevření katedrály 28. září.

Na slavnostní schůzi Národního výboru pro oslavu svatováclavského tisíciletí dne 22. září zastupovali Parlament předseda Poslanecké sněmovny Jan Malypetr a předseda Senátu dr. Mořic Hruban, za vládu zde byli ministr vnitra dr. Jan Černý a ministr financí dr. Bohumil Vlasák, hlavu státu

¹⁴⁷ PLACÁK, P., s. 24.

¹⁴⁸ *Lidové noviny*, 37/1929, 14. 7. 1929.

¹⁴⁹ ČASLAVSKÝ, K., VANTUCH, P., *Milénium 1. - 2. díl*, In: *Hledání ztraceného času*, <http://www.ceskatelevize.cz/program/873537-25.09.2006-14:30-1.html>, dne 2. 1. 2012.

¹⁵⁰ ŠEBEK, J., *Svatováclavská tradice za první republiky a během nacistické okupace*, In: *Kubín*, s. 433-434. PLACÁK, P., *Milénium*, s. 25-26. *Lidové noviny*, 37/1929, 11. 7. 1929

¹⁵¹ *Pout' ke koruně českých králů*, *Lidové noviny*, 23. 9. 1929.

reprezentoval kancléř dr. Přemysl Šámal, odborná veřejnost byla zastoupena dr. Janem Kaprasem a dr. Josefem Pekařem.¹⁵²

Prezident T. G. Masaryk zhlédl ve čtvrtek 26. září korunovační klenoty za doprovodu premiéra Františka Udržala, ministra vnitra Černého, kancléře dr. Šámala a prezidentky Československého červeného kříže Alice Masarykové. Ke klenotům vyslechli výklad Antonína Podlahy a k dostavěné katedrále výklad dr. Wirtha. Večer bylo v rámci všenárodních oslav představeno oratorium Josefa Bohuslava Foerstra ke svatému Václavu v Obecním domě.¹⁵³

Ve dnech hlavních státních oslav byly všechny významné budovy osvětleny¹⁵⁴ úřední budovy spolu s armádními ve Velké Praze byly ozdobeny prapory ve státních barvách.¹⁵⁵ Pražská policie uzavřela Václavské náměstí a jeho okolí pro provoz po dobu oslav.¹⁵⁶ Státní oslavy milénia vyvrcholily v předvečer svátku 27. září na Václavském náměstí v Praze. Prezident Tomáš G. Masaryk za účasti nejvyšších představitelů státu a armády pod pomníkem svatého Václava předal standartu 8. jezdeckému pluku „knížete Václava Svatého“. V předneseném projevu vyzdvihl význam svatého knížete jako státníka, také jako symbol národní vzdělanosti a mravnosti, a tím poukázal na předčasné volby.¹⁵⁷

Oslavy milénia měly reprezentovat Československou republiku. Četné zahraniční delegace, jež přijaly pozvání na oslavy, si mezi sebe rozdělily úřad prezidenta, Černínský palác s ministerstvem zahraničí a pražský magistrát. Pražský primátor dr. Karel Baxa uvítal delegáty zahraničních měst na slavnostním obědě. Mezi delegáty byl starosta Paříže d'Andigné, náměstek starosty Varšavy Borzecki, starosta Kodaně Bülow, starosta Záhřebu dr. Srkulj

¹⁵² PLACÁK, P., s. 27–28.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 29.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 29–30.

¹⁵⁶ *Bezpečnostní opatření pro miléniové slavnosti v Praze*, Lidové noviny, 27. 9. 1929.

¹⁵⁷ *Prezident Masaryk o sv. Václavu a volbách*, Lidové noviny, 28. 9. 1929.

a starosta Bukurešti Dobrescu.¹⁵⁸ Prezident pořádal slavnostní oběd pro šéfy diplomatických misí v Československu v trůnním sále Pražského hradu. Černínský palác připravil stejnou událost ve Společenském klubu pro akreditované zástupce zahraničního tisku.¹⁵⁹

Vrcholem státních oslav milénia se stal takzvaný *hold národa* u pomníku sv. Václava na Václavském náměstí. Holdu se účastnil T. G. Masaryk, celá vláda, zástupci parlamentu a československých politických stran, vysoká generalita, duchovenstvo, deputace jednotlivých obcí, spolků a korporací, členové diplomatického sboru a zástupci spřátelených států. Pochopitelně přišlo široké obyvatelstvo včetně zahraničních návštěvníků oslav. V 18 hodin začínají projevy včetně projevu dr. Bohumila Němce za nemocného předsedu svatováclavského Národního výboru Adolfa Prokúpa a ministerského předsedu Františka Udržala, jenž jubileum označí za významné datum připomínající „více nežli tisícileté trvání našeho národního a státního života“. Po projevu pražského primátora dr. Baxy je smíšeným sborem a zaplněným náměstím zpíván svatováclavský chorál. Následují státní hymny a zvonění všech pražských zvonů.¹⁶⁰

V sobotu 28. září se uskutečnilo slavnostní otevření chrámu sv. Víta, které bylo rozděleno na část oficiální a církevní. Už od ranních hodin se na nádvoří před chrámem shromažďovaly zástupy návštěvníků. Na jižní straně dómu byla postavena tribuna pro zástupce české politické veřejnosti, generalitu a zahraniční delegace spolu s církevními hodnostáři. Nechyběly zahraniční a domácí novináři. Ministr vyučování Anton Štefánek pronesl projev, v kterém označil svatováclavskou tradici za státní ideu, která je přirozená i Slovensku. Po projevu se oficiální hosté odebrali za zvuku svatováclavského chorálu před hlavní portál chrámu, kde pronesl svůj projev biskup Antonín Podlaha. Po otevření chrámových dveří proběhly bohoslužby,

¹⁵⁸ Národní listy, 28. září 1929.

¹⁵⁹ *Vrcholné dny svatováclavských oslav*, České slovo, 28. 9. 1929.

¹⁶⁰ PLACÁK, P., s. 33–34.

keré celebrol prážský arcibiskup František Kordač. Lebka světce byla korunována zlatou čelenkou od amerických krajanů. Odpoledne proběhl krojový průvod, který vyšel od Černínského paláce na Slovanský ostrov, kde se na svatováclavském posvícení předvedly lidové soubory. Po setmění se odehrál ohňostroj odpalovaný ze Střeleckého ostrova.¹⁶¹ Večer byl uspořádán slavnostní raut primátora dr. Karla Baxy na počest cizích delegátů. Byly zde přítomny všechny vrstvy české společnosti, včetně několik představitelů české šlechty. *Lidové noviny* k tomu napsaly: „Bylo to snad po první (rozuměj, od roku 1918), kdy se členové starších aristokratických rodů objevili jako hosté pražského primátora.“¹⁶²

Hlavní církevní oslavy počaly v neděli 29. září průvodem se svatováclavskými relikviemi, přilbou, mečem a drátěnou košilí. Probošt vyšehradské kapituly dr. František Zapletal celebrol staroslovanskou starou mši v chrámu sv. Petra a Pavla. Po bohoslužbě a vystavení ostatků se svatováclavskými památkami se průvod vydal z Vyšehradu na Hradčany. V průvodu byli přítomni legionáři, selská jízda, krojovaná mládež, rotý Orlů, církevní hodnostáři nesoucí schránku s lebkou sv. Václava, členové Jednoty pro dostavění chrámu sv. Víta a zástupy obecnstva.¹⁶³

¹⁶¹ PLACÁK, P., s. 36–37.

¹⁶² Oslavy svatováclavského milénia, *Lidové noviny*, 30. září 1929.

¹⁶³ PLACÁK, P., s. 38–40.

5 KULT DO PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA

5.1 Katolicismus do Mnichova 1938

Říjnová předvolební kampaň v roce Oslav byla charakteristická neúspěšnými pokusy stran vytvořit politické bloky, které by jim pomohly k výhře. Občanské strany zůstaly nejsilnějšími, socialistické spolu s oslabenými komunisty a posílenou Německou národně socialistickou stranou dělnickou zesílily.¹⁶⁴ Československá strana lidová v těchto volbách i přes veliký úspěch Svatováclavské milénia ztratila hlasy. Eduard Bass k tomu v Lidových novinách píše: „*Průběh svatováclavských oslav byl takový, že se lidovcům vytratila nejmocnější zbraň [...] Mobilizace katolického lidu k miléniu úplně uspokojila citovou pozitivní stránku a odvedla ho od pocitu bezpráví nebo urážlivé nenávisti*“,¹⁶⁵ Tomáš G. Masaryk nakonec pověřil agrárníka Františka Udržala sestavením vlády. Udržal vytvořil tzv. vládu „široké koalice“ tvořenou agrárními, křesťanskými (s výjimkou lidové strany) a socialistickými stranami.¹⁶⁶

V létě 1931 proběhla tzv. Kordačova aféra. František Kordač, arcibiskup pražský od roku 1919, byl jako poslanec Revolučního národního shromáždění zásadovým, ale klidným odpůrcem Masarykova protikatolicismu, nákladné nádheře církve a projevoval výrazné sociální cítění. V roce 1928 přišel do Prahy papežský nuncius Pietro Ciriaci, který měl nesporné zásluhy na uklidnění vztahů mezi republikou a Vatikánem při řešení otázek vymezení diecézí. Avšak tisk po Kordačově rezignaci poukázal na možnost, že byl k odchodu donucen samotným Ciriacim. Odvolání konzervativního, sociálně radikálního arcibiskupa vzbudilo spory mezi katolíky a politickými stranami. Lidovci a luďáci stáli za Vatikánem a nunciem s argumenty, že aféru vyrábějí Němci proti nunciovi pro jeho zásluhy na smíru ČSR a církve. Křesťanské

¹⁶⁴ Statistický přehled Republiky československé, Praha 1930, s. 259–262. ŠEBEK, J., Parlamentní volby v roce 1929. In: Český časopis historický, roč. XCVII/1998, s. 102–138.

¹⁶⁵ Lidové noviny 37, č. 555, 5. listopadu 1929.

¹⁶⁶ OLIVOVÁ, Věra, Československé dějiny 1914–1939 II., Praha 1993, s. 207–208.

strany menšin a nacionalisti vyjadřovali přízeň Kordačovi. Společnost byla překvapena stále silným katolicismem. Spory nakonec ukončila biskupská konference v Olomouci 1. října 1931, jež pohrozila církevními tresty všem, kteří budou nadále narušovat církevní život.¹⁶⁷ Benešův Černínský palác zachoval korektní distanc, který napomohl sblížení Edvarda Beneše a Československé lidové strany před Benešovou kandidaturou na prezidenta.¹⁶⁸

Udržalova vláda se snažila řešit sociální důsledky probíhající hospodářské krize. V jejím důsledku došlo k zradikalizování dělnictva a jeho přiklonění jak k levému, tak pravému politickému spektru. Krizí byly ovlivněny i katolické strany, u kterých byly konfesionální sjednocující prvky zatlačovány národními hesly.¹⁶⁹ Vláda zahájila politický postup proti českým a německým fašistickým tendencím. Čeští fašisté neměli žádnou velkou masovou základnu, ale němečtí byly přímou součástí Hitlerova hnutí v Německu. Proces s nacistickou organizací Volkssport v roce 1932 a odsouzení jejích představitelů zvedl vlnu sudetského nacionalismu.¹⁷⁰ Udržalova vláda nakonec v říjnu 1932 odstoupila po kritice nedostatečné a neplánované sociální politiky, brutálním zásahům proti nezaměstnaným a stávkujícím dělníkům.¹⁷¹

Jan Malypetr vytvořil k 29. říjnu 1932 novou vládu, která byla také širokou koalicí. Vláda prosazovala státní zásahy do hospodářství a iniciativní sociální politiku pro překonání krize. Vláda vydala sérii zákonů, které měly bránit demokracii proti extrémní pravici i levici.¹⁷² V tiskovém orgánu Mladé generace Lidové strany, Třetí generaci, se před svátkem sv. Václava roku 1934 píše: *„Chybí nám základní věc, které nechyběly našim světcům. Naše víra, o které tak často mluvíme, nebývá vždycky námi prožívána. Bývá to*

¹⁶⁷ MEDEK, Václav, Cesta české a moravské církve staletími, Praha 1982, s. 334.

¹⁶⁸ KLIMEK, A., Velké dějiny zemí Koruny české XIV. (1929–1938), Praha 2002, s. 147–148.

¹⁶⁹ OLIVOVÁ, V., s. 210.

¹⁷⁰ Více o Volkssportu viz KLIMEK, A., Velké dějiny zemí Koruny české sv. XIV (1929–1938), Praha a Litomyšl 2002, s. 154–158.

¹⁷¹ KLIMEK, A., Velké dějiny zemí Koruny české XIV. (1929–1938), Praha 2002, s. 188–191.

¹⁷² OLIVOVÁ, V., s. 211–215.

*mnohdy pozlátko, za kterým rez nedůstojných skutků hlodá [...] vzpomeňme na svatého Václava, jak on všechny slovem vyznávané pravdy dovedl i prakticky uplatňovat ve veřejném životě“.*¹⁷³

Už roku 1933 bylo oznámeno datum katolického sjezdu na 26. až 30. června roku 1935. V květnu 1935 u závěrečných dohod o modu vivendi vzkázal papež Pius XI. Benešovi, jak obdivuje jeho práci pro mír a pozval ho na návštěvu. Počátkem léta 1935 byla Vatikánem a jeho exponenty Edvardu Benešovi nabídnuta možnost vylepšit si pověst mezi katolíky. Beneš si zachoval Vatikánem očekávanou distanc a angažoval se při pořádání prvního celostátního katolického kongresu v Československé republice. Zástupcem Svatého stolce byl jmenován francouzský kardinál Jean Verdier. Ze zahraničí přijelo více než sto tisíc návštěvníků spolu s kardinálem, polským primasem Hlondem a kardinálem arcibiskupem Innitzerem z Vídně. Vláda se oficiálně sjezdových akcí neúčastnila, avšak legáta Verdiera přivítal premiér.¹⁷⁴ Kongresové akce byly ovlivněny snahami o národní smíření, kupř. na mši svaté, konané na strahovském stadionu za účasti 300 tisíc věřících, kde se evangelium četlo v šesti jazycích, jimiž se v ČSR hovořilo.¹⁷⁵

Tento kongres byl prvním velkým podnikem tohoto typu od vzniku státu. Sudetských Němců se zúčastnilo 40 až 60 tisíc, ale k rozchodu se Sudetendeutsche Partei (SdP) i přes naděje nedošlo. Předseda strany Konrad Ernst Henlein stále tvrdil, že buduje stranu na demokratických a křesťanských základech. Mladokatolíci účastníci se kongresu viděli ve vítězství SdP stvrzení teze, že obnova síly katolictví a národovectví se musí doplňovat. *České slovo* a *Národní listy* viděly urážku v přivítání francouzského legáta Verdiera s výkřiky „Heil!“.¹⁷⁶ Edvard Beneš se při večeři pro zahraniční novináře snažil vyzvednout demokratický charakter a tolerantnost státu, jenž vznáší jedinou

¹⁷³ Třetí generace V, č. 16, 25. 9. 1934.

¹⁷⁴ MEDEK, V., Cesta české a moravské církve staletími, Praha 1982, s. 331–332.

¹⁷⁵ KLIMEK, A., Velké dějiny země Koruny české XIV. (1929–1938), Praha – Litomyšl 2002, s. 331.

¹⁷⁶ Tamtéž.

výhradu, že nesmí být narušována státní autorita a právní řád. Tímto způsobem republika řešila i církevní otázky a chce tak řešit i otázku německé menšiny.¹⁷⁷

Papež Pius XI. byl spokojen s průběhem kongresu. Tisk vyzvedával Benešův hlavní podíl na narovnání vztahů s Vatikánem, což bylo v listopadu 1935 potvrzeno jmenováním pražského arcibiskupa Karla Kašpara kardinálem. Katolický publicista Jan Scheinost, kritik prvorepublikového symbolu považoval v květnu 1938 za pozitivní, že se k svatému Václavu jako jednotícímu národnímu prvku a symbolu přihlásili i představitelé levicové inteligence.¹⁷⁸ Dne 15. srpna 1938 proběhla tradiční pouť do Staré Boleslavi do kostela Nanebevzetí Panny Marie, která byla také ve znamení přihlášení se k národním tradicím a manifestace národní jednoty vzýváním jejího nadpřirozeného ochránce, svatého knížete Václava.¹⁷⁹

5.2 Druhá republika (1938-1939)

Po Mnichovské dohodě se hledali viníci národní katastrofy. Zpočátku se útočilo na T. G. Masaryka a jeho spolupracovníky, ale po abdikaci prezidenta Edvarda Beneše 5. října 1938 se útoky snášely především na jeho hlavu.¹⁸⁰ Terčem byl i Karel Čapek¹⁸¹ a divadlo Voskovce a Wericha spolu s politickými stranami činnými za První republiky.¹⁸² Pražský arcibiskup kardinál Karel Kašpar vydal 16. října 1938 Pastýřský list, v kterém připomněl mírumilovnost svatého Václava a vyzýval k zachování pokoje ve státě a zamezení politických a ideologických rozbrojů v okleštěné republice. Prohlásil svatováclavskou víru

¹⁷⁷ KLIMEK, A., *Velké dějiny zemí Koruny české XIV. (1929–1938)*, Praha 2002, s. 331.

¹⁷⁸ SCHEINOST, Jan, *Jednota pod kopím*. Praha 1938.

¹⁷⁹ ŠEBEK, J., *Svatováclavská tradice ...*, s. 436.

¹⁸⁰ KUKLÍK, Jan, *Mnichov Česká kultura a společnost*. In: *Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě*, Praha 2004 s. 206.

¹⁸¹ KUDĚLKA, V, *Boje o Karla Čapka*. Praha 1987, s. 144–145.

¹⁸² GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české XVa (1938–1945)*, Praha 2002, s. 36–37.

za základ národního života, ale varoval před činností v duchu „*metod minulosti, které uvalily na náš národ tolik béd*“.¹⁸³ Vyslovil se proti bezbožnictví a promluvil proti „diktátu těch, kteří zneužili jim svěřené moci“. „*Národu byly stavěny na odiv modly, aby je uctíval jako vykupitele – jako pod horou Sinaj byl lid sváděn k modloslužbě*“.¹⁸⁴ Nakonec byly odvolány oslavy 20. výročí vzniku Československé republiky a den proběhl jako obyčejný den jen s několika pietními akcemi u hrobu Neznámého vojína a hrobu Tomáše G. Masaryka.¹⁸⁵

Konzervativní a katolické kruhy upozaděné za První republiky se chytili příležitosti, když se Československá lidová strana, Národní sjednocení, Národní liga, Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská, Křesťansko-sociální strana, Národní obec fašistická, Národní strana lidová a většina národních socialistů spojily do Strany národní jednoty. Tato strana vznikla v rámci „zjednodušení“ politického systému. Nově, 30. listopadu, zvolený prezident Česko-Slovenské republiky JUDr. Emil Hácha po svém zvolení políbil vkleče před pražským arcibiskupem kardinálem Karlem Kašparem lebku sv. Václava. Rudolf Beran spolu s vládou zahájil svou práci katolickou mší a společnou modlitbou ministrů. Tyto akty byly dříve za konfesijně neutrální První republiky nemyslitelné. Svatý Václav se stal důkazem konzervativní autoritářské orientace nové republiky.¹⁸⁶ Český katolicismus našel mluvčí v konzervativních prelátech, militantních katolických intelektuálech a katolických fašistech. Katoličtí fundamentalisté, pod heslem *Katolictví zákonem!*, chtěli nastolit služebnou pozici státu Bohu a propojit katolictví s českou národní identitou. Pod ochranou sv. Václava se ukrýval

¹⁸³ GEBHART, J.; KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938–1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Praha - Litomyšl 2004, s. 39.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Velké dějiny zemí Koruny české sv. XVa (1938–1945)*, Praha 2002, s. 36–37.

¹⁸⁶ RATAJ, J., s. 88.

křesťanský univerzalizmus, který jediný pomůže českému národu k jeho spáse.¹⁸⁷

Svatováclavská státnost Druhé republiky byla charakterizována rezignací na samostatnost a nezávislost. Avšak symbol svatého Václava nedokázal propojit s českou stranou i tu slovenskou a rusínskou. Stát vzniklý po I. světové válce byl brán jako historický výstřelek neschopný dalšího pokračování. Konzervativní české elity a mladá generace vzpomínaly na začlenění do rakouského soustátí s nostalgií. Tato nostalgie byla vládní propagandou přeměněna na germanoslavismus, kdy jsou Češi nejvyspělejším slovanským národem a mají sehrát důležitější úlohu než ostatní Slované, kteří žijí na německém geopolitickém území.

Další zdůvodnění českého vazalství vzniklo na popud premiéra Rudolfa Berana v řadách agrárních publicistů, katolické pravice a okolí prezidenta Háchy. V této koncepci byl sv. Václav chápán jako ochránce, který nedá národu zahynout v rámci lenního vztahu k Německu a je jedinou „pravou duchovní tradicí našeho duchovního života“.¹⁸⁸ Kanovník Bohumil Stašek poukazoval na Václavovo placení tributu pacis králi Jindřichovi I., který mu však ponechal autonomii a možnosti politického, hospodářského a kulturního rozvoje. Ideolog Vlajky Václav Alois Cyphelly doplnil Staškovo tvrzení o placení tributu pacis myšlenkou, že šlo o projev přátelství. Německo bylo veřejnosti prezentováno jako silný soused, osvoboditel od benešovské parlamentní demokracie a závislosti na Francii a Sovětském svazu.¹⁸⁹

¹⁸⁷ RATAJ, J., s. 88.

¹⁸⁸ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Velké dějiny zemí Koruny české XVa (1938–1945), Praha 2002, s. 134–135

¹⁸⁹ RATAJ, J., s. 90.

6 KULT ZA PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA

6.1 Budování nacistické podoby kultu

Emil Hácha při přijetí Adolfem Hitlerem 15. března 1939 prohlásil, že pro zachování klidu a míru v této části střední Evropy skládá s důvěrou osud českého národa a země do rukou vůdce Německa.¹⁹⁰ Důraz na svatováclavský kult mělo svolání Českého národního výboru (Národní obec fašistická, Vlajka, Akce národní obnovy a další) v němž chtěli fašisté uchopit moc. Prvorepublikový demokratický systém byl podle nich ovládán Židy a svobodnými zednáři. Po jeho zničení tedy mohlo dojít ke svatováclavskému spolenectví s Říší. Národ měl na to však jiný názor. Pomník svatého Václava na Václavském náměstí byl zaplaven kyticemi a věnci, v kostelech byly slouženy bohoslužby za ochranu národa.¹⁹¹

Svatý kníže Václav posloužil římskoněmecké a sudetoněmecké propagandě ke zdůvodnění začlenění českých zemí do třetí říše a ospravedlnění kolaborace. Bratrovrah Boleslav I. byl ztotožňován s Edvardem Benešem Krvavým (protektorátní titulatura prezidenta) a protektorátní vláda mezi nimi hledala další a další paralely, například neúspěšnost odboje. Avšak vyvrcholením zneužití svatováclavského symbolu bylo 19. listopadu 1941. Předání klíčů od Korunovačnické komnaty se Svatováclavskými klenoty zastupujícími říšskému protektoru Reynhardu Heydrichovi prezidentem Emilem Háchou a slib věrnosti českého národa u pomníku sv. Václava 3. července 1942, který byl součástí manifestací proti atentátu na Heydricha. Předseda vlády Jaroslav Krejčí prohlásil: „[...] žádný poctivý Čech nemůže a také nesmí v budoucnosti dopřát toho nejmenšího sluchu nepřátelům Říše, nejméně pak úhlavnímu nepříteli českého národa

¹⁹⁰ *Protifašistický a národněosvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938–1945*. Edice dokumentů. I. díl, Praha 1988, s. 162–163.

¹⁹¹ Lidová demokracie, 1945.

*zaprodanci Benešovi. Celý svět má slyšet, že se jednotně známe k velkoněmecké říši a svorně zatracujeme její nepřátele!*¹⁹²

Adolf Hitler tuto kolaborační státoprávní konstrukci odmítl jako formálnosti. Symbol svatého Václava chápal jako nástroj, kterým ovládne české etnikum do konečného řešení české otázky. Toto a další odmítnutí a nerespektování svatováclavské tradice vedlo k projevům kolaboračního vzdoru bez spojitosti na odboj. Křesťanský publicista Jan Scheinost nakonec dospěl k názoru, že za demokratické prohusitské první republiky měla katolická církev více práv než ve Třetí říši.

6.2 Vyvrcholení nacistické svatováclavské tradice

Tradice dle nacistické myšlenky vyvrcholila interpretací Emanuela Moravce a jeho stoupenců, kteří rezignovali z národních, územních a jazykových znaků české identity. Chorál svatováclavský měl být připomínkou slibů věrnosti Říši. Státní tajemník Karl Hermann Frank 30. března 1944 na aktivu v Karlově Studánce pronesl: „*Od počátku jsem nenechal dále růst jakékoli české obrozenecké hnutí [...] Nemáme zájem na českém národním socialismu nebo fašismu [...] České fašisty, vlajkaře [...] jsem používal jen jako donašeče a agenty pro SS.*“¹⁹³

Moravcovo Kuratorium pro výchovu mládeže proměnilo sv. Václava v nelítostného vůdce vedoucího své árijské Čechy do boje proti Židům, československé exilové vládě a odboji. V duchu této interpretace založil Karl Hermann Frank 4. června 1944, na druhé výročí smrti R. Heydricha, vyznamenání Svatováclavské orlice (Čestného štítu protektorátu Čechy a Morava s orlicí). Vyznamenání pro příslušníky protektorátu „kteří se osvědčili vzorným postojem nebo plněním povinností a stálou pohotovostí k nasazení“ a zasloužili se ve smyslu říšské politiky: „*Čech, který slouží věrně Říši, jak mu k tomu poskytuje svým působením vzor stařícký státní president dr. Hácha,*

¹⁹² RATAJ, J., s. 92.

¹⁹³ RATAJ, J., s. 92–93.

slouží tím zároveň nejlépe svému národu a své vlasti [...] je to myšlenka knížete Václava, který jako věrný lenník Říše vešel do dějin svého národa.¹⁹⁴ Vyznamenaný kromě smaltovaného řádu se zlatými, stříbrnými a vavřínovými listy či bez nich diplom v němčině, jež vytvořili čeští árijští výtvarníci.¹⁹⁵ Vyznamenání mělo kompromitovat českou inteligenci, která se však s touto interpretací stejně jako většina národa neztotožnila. V březnu a květnu roku 1945 existovala Svatováclavská dobrovolnická rota se 77 českými mládenci, kteří byli odhodláni položit život za nacismus.¹⁹⁶ Její založení bylo posledním aktem, který poskrvnil památku sv. Václava.

Po ukončení války ve střední Evropě se začaly objevovat snahy o očištění svatého Václava a utužení vazeb svatováclavské úcty k českému vlasteneckému smýšlení a národnímu sebevědomí. Od 24. června do 1. července probíhaly oslavy na poděkování Panně Marii za ochranu nad českými zeměmi. V Praze a Staré Boleslavi se sešly zástupy lidu, aby se poklonily Palladiu země české spojeným se svatým Václavem, zemským patronem.¹⁹⁷ Svatováclavská tradice utvořila se slovanstvím a cyrilometodějskou tradicí most mezi zbytky prozápadní První republiky a novým východním směrem politiky obnovené Československé republiky.

¹⁹⁴ Státní ministr K. H. Frank poprvé udělil Čestný štít Protektorátu Čech a Moravy, Lidové noviny, 19. 6. 1944.

¹⁹⁵ RATAJ, J., s. 93.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Lidová demokracie I., č. 118, 1945, 28. 9. 1945.

7 ZÁVĚR

Svatý kníže Václav je po celou historii svého kultu využíván jako politický a ideologický nástroj, který prochází všemi etapami českých dějin. Záhy po své nepřírozené smrti byl využit jako politický důkaz křesťanské vyspělosti země, součást sakralizace a legitimizace vlády Přemyslovců. Vládnoucí dynastie v něm vedle sv. Ludmily získala druhého mučedníka ze svých řad a potvrdila tak svou vyvolenost k vládě. Boleslav I. vytvořil pomocný nástroj při výkonu vlády a získání církevní samostatnosti. Přemyslovci pochopili, že je jednotícím prvkem, který spojuje jeho pozemského zástupce s „čeledí svatého Václava“.

Státotvornou stránku světce dokázal nejvíce využít Karel IV. Úcta k přemyslovskému světcovi ho spojovala s vládou posledních Přemyslovců a zajišťovala pokračování království. Svato Václav byl vždy na prvním místě při jeho zakladatelských činnostech na českém území i mimo něj. Velkou proměnou kult prošel v době husitské, kde se z ochránce země stal prostředek politického boje mezi husity a katolíky. Husitské pojetí sv. Václava vykazuje první náznaky proměny v bojovníka za český národ. V 16. století symbol sv. Václava upadá pod příchodem humanismu. I přes tento, pro jeho kult, nepříznivý vývoj byl součástí jakési národní identity, což dokazuje Svatováclavská smlouva z roku 1517, kdy světec figuruje jako usmiřovatel a ochránce vnitřní stability země.

Za vlády Habsburků se sv. Václav stal součástí rekatolizačního politického programu jako světec a zemský patron. Leopold I. pochopil důležitost pravomocné kanonizace domácího světce jako důkaz vyspělosti jeho monarchie. Pro český národ však dále i přes rekatolizační snahy zůstával věčným knížetem a bojovníkem, který vyjede z hory Blaník v čele svatováclavského vojska, až bude zemi nejhůře. Pod jeho ochranou proběhla jednání a zasedání českých politiků a intelektuálů, kteří se snažili získat větší uznání a autonomii pro České království.

Symbol svatého Václava byl v nově vzniklé nezávislé Československé republice spojován s katolickou církví, monarchistickým Rakousko-Uherskem a postoji katolického bloku v politickém veřejném životě. Reflexe blanického mýtu a svatováclavského vojska ustupovala do pozadí před husovskou a československou ideologií. Československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk chtěl vytvořit nový stát s novou národní identitou, avšak tento krok byl kvůli předchozímu, skoro tisíciletému, vývoji národa se sv. Václavem nemožný. Vztah politických elit a národa ke svatováclavskému symbolu charakterizují církevní poměry ve státě, snahy o odloučení církve od státu, vztahy s Vatikánem a uzákonění 28. září jako státního svátku. Tyto vztahy však nikdy nebyly idylické a jednoznačné pro celý národ, což dokázaly rozepře při přípravách Svatováclavského milénia roku 1929. Kvůli obavě ze zpolitizování oslav se rozdělily na tři části: státní, církevní a stranické. I přes tyto viditelné neshody politických a církevních špiček proběhly oslavy v bouřlivém nadšení obyvatel Československé republiky. Následující léta však byla poznamenána hospodářskou krizí a strachem z vytváření katolického bloku v rámci politického spektra. Kordačova aféra na jedné straně, a úspěšný Katolický sjezd na druhé vyvážily vztahy s Vatikánem, a ovlivnily budoucí vnitřní politický vývoj.

Pocit nezdaru husitských a demokratických tradic Československé republiky změnil ideologické směřování Druhé republiky. K moci se dostaly konzervativní katolické kruhy a ze sv. Václava se stal jednotící prvek nového státu. Sv. Václav a jeho tribut pacis byli použiti jako důkaz vazalství Německé říši. Po březnové německé invazi na české území se pod sochou sv. Václava objevily květiny a věnce jako prosba za ochranu. Nacistická okupantská vláda nad nově zřízeným Protektorátem Čechy a Morava využívala sv. Václava jako důkaz poddanství českého národa Němcům už od jeho doby vlády. K dezinterpretaci svatováclavského kultu došlo i z pronacistické české strany. Sv. Václav se stal symbolem podbízení se novému režimu. Nakonec byl svatý kníže využit k vytvoření protektorátního vyznamenání za zásluhy, Svatováclavské orlice, a Svatováclavské dobrovolnické roty, do které příslušeli mladíci ochotní zemřít za prohrávající nacismus a Německo. Po skončení války byl sv. Václav očištěn. Tisíce lidí se přišli pomodlit k Palladiu země české

a sv. Václavu, že zachránili zemi před větším utrpením, které v Evropě kolem panovalo.

Uplatňování a chápání kultu svatého knížete Václava se v průběhu staletí měnilo, ale český národ se vždy podvědomě scházel pod jeho ochranou, ať pod jeho kopím s praporem sv. Vojtěcha, pod notami Svatováclavského chorálu či pod jeho sochou na Václavském náměstí. A v dobách konfliktů i útlaku se na něj obracel s větou: Nedej zahynout nám ni budoucím.

8 SEZNAM LITERATURY

Prameny

Důvodová zpráva k vlastnímu návrhu zákona „o svátcích a památných dnech republiky Československé, zák. č. 65/1925 Sb., PS N. S. R. Č., 1925, č. tisku 5061.

Periodika

České slovo, 28. 9. 1929.

Lidová demokracie, 28. 9. 1945.

Lidové listy, 25. 9. 1924.

Lidové noviny, 6. 5. 1929, 13. 5. 1929, 16. 5. 1929, 1. 6. 1929, 5. 6. 1929, 11. 7. 1929, 14. 7. 1929, 23. 9. 1929, 27. 9. 1929, 28. 9. 1929, 30. 9. 1929, 5. 11. 1929, 19. 6. 1944.

Národní listy, 28. 9. 1929, 26. 10. 1929, 28. 10. 1928.

Přítomnost, 8. 5. 1929.

Třetí generace, 25. 9. 1934.

Venkov, 18. 10. 1938.

Věstník československých legionářů-katolíků, 1929.

Literatura

BABIČKA, V., *Josefa Kalouska „Obrana knížete Václava Svatého proti smyšlenkám a křivým úsudkům o jeho povaze“ z roku 1872.* In: *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*, Praha 2010, s. 401–412.

BUBEN, Milan, KUKLA, Otakar Aleš, *Svatí spojují národy. Portréty evropských světců*, Praha 1995.

BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.

ČORNEJOVÁ, Iva, KAŠE, Jiří, MIKULEC, Jiří, VLNAS, Vít, *Velké dějiny zemí Koruny české VIII. (1618–1683)*, Praha a Litomyšl 2008.

DOLEŽAL, Josef, *Politická cesta československého katolicismu 1918–1928*, Praha 1929.

FRANCEK, Jindřich, *24. 10. 1517 - Svatováclavská smlouva: urození versus neurození*, Praha 2006.

GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan, *Druhá republika 1938–1939 : svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha - Litomyšl 2004.

GEBHART, Jan, KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české sv. XVa (1938–1945)*, Praha a Litomyšl 2002.

HALAMA, Ota, *Utrakvistická úcta k českým světcům*. In: *Světcí a jejich kult ve středověku*, České Budějovice 2006, s. 188–199.

HANKA, Václav, *Petrohradská legenda o sv. Václavu*. In: *Časopis Českého musea* 4, 1830, seš. 4. s. 456, pozn. 3.

HUBENÁK, Ladislav, *Církev a náboženské společnosti v Československu 1918-1938*. In: *Prometheus*, roč. III., č. 4, s. 23–25.

CHALOUPECKÝ, V., *Naše národní tradice a Slovensko (tradice cyrilometodějská a svatováclavská)*, Bratislava, roč. II., 1928, s. 263–268.

CHARVÁT, Petr, Václav, kníže Čechů [přednáška], 15. 11. 2012.

KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře první republiky (1918–1938). Díl první: Vznik a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha 2000.

KAVKA, František, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, Praha 2008.

KLEPETAŘ, Harry, *Seit 1918...Eine Geschichte der Tschechoslowakischen Republik*, Mahr. Ostrau 1937.

KLIMEK, Antonín, *Říjen 1918, vznik Československa*, Praha 1998.

KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české*, Praha a Litomyšl 2000.

KLIMEK, Antonín, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. XIII. (1918–1929), Praha 2000.

KOCHMAN, Alois, PLETKA, Josef, *Boj o směr vývoje Československého státu*, sv. II., dok. č. 107, Praha 1966.

Kristiánova legenda, Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily, Praha 2012.

KUBÍN, Petr, *Dodatečná kanonizace svatého Václava v baroku?* In: MIKULICOVÁ Mlada, KUBÍN Petr (ed.), *Sborník Katolické teologické fakulty 6*, Praha 2004, s. 201–220.

KUDĚLKA, Viktor, *Boje o Karla Čapka*, Praha 1987.

KUKLÍK, Jan, *Mnichov. Česká kultura a společnost*. In: *Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě*, Praha 2004, s. 201–213.

LUNGA, Radek, PETRBOK, Václav, *Barokní kult svatého knížete Václava v česko-německých literárních souvislostech*. In: *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*, Praha 2010, s. 377–400.

MASARYK, Tomáš Garrigue, *Cesta demokracie. Soubor projevů za republiky*, 1, Praha 1918–1920.

MEDEK, Václav, *Cesta české a moravské církve staletími*, Praha 1982.

Národní shromáždění Republiky československé v prvním desetiletí, Praha 1928.

OBRAZOVÁ, Pavla, VLK, Jan, *Maior gloria svatý kníže Václav*, Praha a Litomyšl 1994.

OLIVOVÁ, Věra, *Československé dějiny 1914–1939 II.*, Praha 1993.

PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě I.*, Praha 1993.

PEKAŘ, Josef, *O smyslu českých dějin*, Praha 1990.

PEKAŘ, Josef, *Postavy a problémy českých dějin*, Praha 1990.

PEROUTKA, Ferdinand, *Budování státu 3*, Praha 1933–1936.

PROFANTOVÁ, Naďa, *Kněžna Ludmila: vládkyně a světice, zakladatelka rodu*, Praha 1996.

PLACÁK, Petr, *Svatováclavské milénium: Češi, Němci a Slováci v roce 1929*, Praha 2002.

Protifašistický a národněosvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938-1945. Edice dokumentů. I. díl, Praha 1988.

Přehled pro ctitele svatého Václava, Praha 1929.

RÁČEK, Blažej, *Československé dějiny*, Praha 1933.

RATAJ, Jan, *Politické proměny symboliky svatováclavské tradice a tradice 28. října v moderních československých a českých dějinách*. In: BEDNÁŘ, Miloš, (ed.), *Spory o dějiny II.*, Praha 1999, s. 84–94.

RIPKA, H., *Václavská tradice kulturní a politická tradice boleslavská*, Národní osvobození, 28. - 29. 9. 1927.

SCHEINOST, Jan, *Jednota pod kopím*, Praha 1938.

SLÁMA, Jiří, *Kníže svatý Václav*. In: *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*, Praha 2010, s. 31–50.

SMRČEK, Ladislav, In: *Pražské arcibiskupství 1344–1944*, Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi, uspoř. HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, POLC, Jaroslav V., Praha 1994, s. 340–342.

STAŠEK, Bohumil, *Svatý Václav a naše doba: řeči posl. B. Staška o sv. Václavu a jeho významu pro dnešní dobu 1929*, Praha 1929.

Statistický přehled Republiky československé: sestavil Státní úřad statistický, Praha 1930, s. 259–262.

Statistická příručka Republiky československé: sestavil Státní úřad statistický, Praha 1920.

ŠEBEK, Jaroslav, *Svatováclavská tradice za první republiky a během nacistické okupace*. In: *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*, Praha 2010, s. 429–442.

ŠEBEK, Jaroslav, *Parlamentní volby v roce 1929*. In: *Český časopis historický*, roč. XCVI/1998, Praha 1998, s. 102–138.

ŠMAHEL, František, *Úcta k svatému Václavu v husitských Čechách*, In: *Svatý Václav. Na památku 1100. výročí narození knížete Václava Svatého*, Praha 2010, s. 281–295.

ŠMÍD, Marek, *Masaryk & česká Katolická moderna*, Brno 2007.

ŠORM, Antonín, *Rakouská cenzura a svatý Václav*, In: *Svatováclavský kalendář na jubilejní rok milenia mučednické smrti Světce Václava*, Praha 1928, s. 160.

ŠORM, Antonín, *Svatováclavský kalendář*, Praha 1928.

THOMAS, Alfred, *Čechy královny Anny, česká literatura a společnost 1310–1420*, Brno 2005.

TŘEŠTÍK, Dušan, *Počátky Přemyslovců, Vstup Čechů do dějin (530–935)*, Praha 1997.

TŘEŠTÍK, Dušan, *Translace a kanonizace svatého Václava Boleslavem I.* In: *Světci a jejich kult ve středověku*, České Budějovice 2006, s. 325–344.

TŘEŠTÍK, Dušan, *Von Svatopluk zu Boleslaw Chrobry: Die Entstehung Mitteleuropas aus der Kraft des Tatsächlichen und aus einer Idee* In: *The Neighbours of Poland in the 10th Century*, ed. P. Urbańczyk, Warszawa, 2000, s. 111–145.

TUREK, Rudolf, *Čechy v raném středověku*, Praha 1982.

VEČEŘA, P., *Marmaggiho aféra: úloha katolicismu optikou dobových tištěných médií levice*, In: Marek, P. (ed), *Teorie a praxe politického katolicismu 1870–2007*, Brno 2008, s. 210–211.

VELÍMSKÝ, Tomáš. *Rituál usmíření a nejstarší svatováclavské legendy*. In: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, Brno 2008, s. 31–44.

ŽEMLIČKA, Josef, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997.

ŽEMLIČKA, Josef. *Počátky Čech královských (1198–1253), Proměna státu a společnosti*, Praha 2002.

Internet

<http://www.apha.cz/historie-arcidieceze-1/>, navštíveno dne 12. 2. 2013.

<http://archive.org/stream/annalesfuldense00einh#page/35/mode/1up>, navštíveno dne 20. 11. 2012.

<http://www.ceskatelevize.cz/program/873537-25.09.2006-14:30-1.html>, navštíveno dne 2. 1. 2012.

www.kramerius.nkp.cz

http://www.korunovacni-klenoty.cz/cs/texty/svatovaclavska-koruna_1.html, navštíveno dne 8. 1. 2013.

http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/t5061_00.htm

https://pf.ujep.cz/~velimskyt/Dejiny_umeni/Dejum07/DEJUM07.htm, navštíveno dne 20. 11. 2012.

9 RESUMÉ

This work is focused on exhibitions and exploitation of St. Venceslas' cult as political instrument during the Czechoslovakia republic and the Protectorate of Bohemia and Moravia. For a good grip of the cult there is a lot of space attended to that, where historical relationships and changes of perception of St. Venceslas symbolism since the First Republic are approached. Main part of this work is portrait of the cult's role during establishing of a new democratic state, during celebrations of St. Venceslas millenium and abusing of symbol by nacists.

For choosing this theme of my work was my longlasting interest in changes of perception of St. Venceslas symbolism in Czech history and it's exploitation as political instrument. Symbol of St. Venceslas guides czech countries and nation for more than thousands of years. That left an indelible traces on image and profile of St. Venceslas' cult.

This work contains five basic chapters, broken down into other sections. The first chapter is before establishing the Czechoslovak Republic. There is a historical evolution in Czech countries before reign of Duke Venceslas, who was strongly affected by relations with Great Moravia on the east and East Francia on the west. By legendists opulently processed life of Venceslas. Venceslas' death by hand of his brother Boleslav, who used establishing of Venceslas' cult as a political instrument for establishing czech state. Second part of this chapter describes characteristics of saint, cult and his protective functions. Over the time of Premyslid dukes and kings, Charles IV., when was the main policy instrument in the exercise of government. Denominational struggle during the Hussite movement, building Corporate state and the reign of Habsburgs who impressed on him the saint church at recatholisation. The chapter ends with a period of National revival, when St. Venceslas became the protector of Czech identity before Germanify

The second and the third chapter describes St. Venceslas traditions in a fight with the Hussite tradition and Bohemian Brethren tradition, which Tomáš Garrigue Masaryk established a new democratic state, the Czechoslovak Republic. Tomáš Garrigue Masaryk and his very specific approach to religion and the Catholic Church with its political influence in the Habsburg monarchy. The space was given to the church circumstances and their solutions after the Czechoslovak Republic, the statement of 28th September for a public holiday. Preparations for the celebration of the anniversary of 1,000 years since the death of St. Wenceslas in the shadow of government problems. During the

celebration since May 1929 with the opening of the completion of the Cathedral of St. Vitus.

The fourth and fifth chapter discusses developments in the political situation in the period of the Protectorate of Bohemia and Moravia. Economic crisis, the Catholic Congress in Prague, Benes church policy. The emergence of the Czech-Slovak republic, the growing influence of Catholic fascists and ideological transformation of the national patron under the influence of Nazi Germany. The exploitation of St. Wenceslas for protectorate politics and propaganda, which should compel the Czech nation for submission to the Empire before the final solution of the Czech question.